

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Навчально-науковий гуманітарний інститут

Кафедра психології

«Допущений до захисту»

Завідувач кафедри

Карсканова С. В.

(підпис)

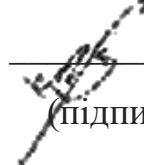
« 10 » _____ 12 _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: Вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування

Виконав: студент групи 6558м

Соловйова М.В.

(підпис)

Керівник роботи:

к. психол. н., доцент

Михальченко Н.В.

(підпис)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова****Навчально-науковий гуманітарний інститут**

Кафедра психології

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма «Психологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

Литвиненко І.С.
(підпис)

«_5_» _____ 09_____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ**НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студентці Соловйовій Мирославі Валеріївні

1. Тема роботи: Вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування

Керівник роботи к. психол. н., професор кафедри початкової освіти
Михальченко Наталя В`ячеславівна

Затверджені наказом ректора № 967-уч від «5» вересня 2025 року

2. Термін подання роботи: 1 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані по роботі: спеціальна наукова і методична література та інші матеріали з психології, передовий практичний досвід.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів):

Теоретичні засади дослідження когнітивного стилю та процесу спілкування

Емпіричне дослідження впливу когнітивного стилю на процес спілкування в осіб юнацького віку.

Розробка методичних рекомендацій для підвищення ефективності спілкування з огляду на когнітивний стиль.

5. Перелік презентаційних матеріалів: презентація доповіді по роботі у форматі Microsoft Power Point загальною кількістю 11 слайдів, з висвітленням таких питань як об'єкт предмет, мета і завдання роботи (2 слайди), використані методи емпіричного дослідження (1 слайд), теоретичні узагальнення з теми дослідження (2 слайди), результати емпіричного дослідження, їх демонстрація (рисунок, таблиці), аналіз та інтерпретація (5 слайдів), висновки (1 слайд).

7. Дата видачі завдання «5» вересня 2025 року.

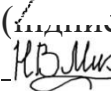
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Номер	Назва етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1.	Формулювання теми роботи	01.09.2025	
2.	Опрацювання літератури з теми дослідження. Визначення мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження.	10.09.2025	Список використаної літератури має включати не менше 40 позицій (передусім сучасні актуальні із яких не менше 25% - за останні п'ять років).
3.	Написання вступу. Визначення методів і бази дослідження.	10.09.2025-15.09.2025	Вступ (обсяг 3 – 4 сторінки)
4.	Написання Розділу 1. Подання на перевірку	15.09.2025-30.09.2025.	Розділ 1. (15-20 сторінок)
5.	Підготовка та проведення емпіричного дослідження (констатувальний експеримент).	30.09.2025-10.10.2025	Розділ 2. (15-20 сторінок)
6.	Написання Розділу 2. Подання на перевірку	10.10.2025 - 31.10.2025	
7.	Підготовка та проведення емпіричного дослідження (формувальний експеримент).	31.10.2025-10.11.2025	
8.	Написання Розділу 3. Подання на перевірку	10.11.2025-22.11.2025	Розділ 3 (20-30 сторінок)
9.	Оформлення тексту роботи. Подання керівнику на перевірку. Перевірка роботи на академічну доброчесність	22.11.2025-25.11.2025	Загальний обсяг основного тексту роботи 40 – 50 сторінок.
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	25.11.2025-28.11.2025	
11.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	28.11.2025-01.12.2025	
12.	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	01.12.2025-08.12.2025	
13.	Захист роботи	15.12.2025-25.12.2025	

Студент

Керівник роботи

 (підпис)

 (підпис)

Соловйова М.В.

Михальченко Н.В.

АНОТАЦІЯ

Соловйова М.В. Вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування. Кваліфікаційна робота зі спеціальності 053 «Психологія», освітньої програми «Психологія». Миколаїв: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. 2025 рік. 61 сторінка.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення особливостей впливу когнітивного стилю особистості на процес спілкування, а також розробка методичних рекомендацій, спрямованих на ефективність процесу спілкування особам з різними когнітивними стилями.

Після опрацювання наукових джерел, до загального списку літератури було включено 48 позицій, з яких значна частина – сучасні українські та зарубіжні дослідження останніх років. Для досягнення мети застосовано комплекс наступних методів: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел), емпіричні (опитування, психодіагностичні методи – методика діагностики комунікативної установки за Бойко В.В., опитувальник «Стилі мислення» за Харрісон А., Бремсоном Р., методика ТСОВ-4, методика «Самооцінка психічних станів» за Г. Айзенком) та статистичні (описова, кореляційний аналіз).

Емпіричне дослідження було проведено на вибірці з 35 осіб юнацького віку (22–24 роки). Виявлено, що у респондентів присутній взаємозв'язок когнітивного стилю та процесу спілкування. Особи з вираженим полегшим когнітивними стилем: відкриті, компанійські та спираються на соціальну думку, в той час як полегшені спираються на глибинний аналіз, критичне мислення у спілкуванні. На основі отриманих даних було розроблено методичні рекомендації, спрямовані на збільшення ефективності процесу спілкування, зменшення конфліктності у робочій, навчальній та соціальній сфері.

Ключові слова: когнітивний стиль особистості, спілкування, взаємодія, психологічні особливості, когнітивно-стильові характеристики.

ANNOTATION

Solovyova M.V. The influence of cognitive style on the communication process. Qualification work in the specialty 053 “Psychology,” educational program “Psychology.” Mykolaiv: Admiral Makarov National University of Shipbuilding. 2025. 61 pages.

The purpose of the study is to provide a theoretical justification and empirical study of the peculiarities of the influence of cognitive style on the communication process, as well as to develop methodological recommendations aimed at increasing the effectiveness of the communication process for individuals with different cognitive styles.

After reviewing scientific sources, 47 items were included in the general list of references, most of which are recent Ukrainian and foreign studies. To achieve the goal, a set of the following methods was used: theoretical (analysis, synthesis, generalization of scientific sources), empirical (surveys, psychodiagnostic methods – the method of diagnosing communicative attitudes according to Boiko V.V., the questionnaire “Thinking Styles” according to Harrison A., Bremson R., TSOV-4 methodology, “Self-assessment of mental states” methodology according to G. Eysenck) and statistical (descriptive statistics, correlation analysis).

An empirical study was conducted on a sample of 35 young adults (aged 22–24). It was found that there is a correlation between cognitive style and communication process among respondents. Individuals with a more pronounced field-dependent cognitive style are more open, sociable, and rely on social opinion, while field-independent individuals rely more on in-depth analysis and a tendency toward critical thinking in communication. Based on the data obtained through empirical research, methodological recommendations were developed aimed at increasing the effectiveness of the communication process and reducing conflict in the work, educational, and social spheres of the respondents.

Keywords: cognitive personality style, communication, interaction, psychological characteristics, cognitive-style characteristics.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ.....	11
1.1. Аналіз основних типів когнітивного стилю.....	11
1.2.Психологічні чинники процесу спілкування як форма соціальної взаємодії.....	24
1.3.Детермінанти впливу когнітивного стилю на спілкування.....	31
Висновки до розділу 1	42
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ НА ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ.....	45
2.1 Процедура організації та проведення емпіричного дослідження.	45
2.2. Результати дослідження впливу когнітивного стилю на процес спілкування	58
2.3. Методичні рекомендації щодо покращення якості спілкування .	62
Висновки до розділу 2	64
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Здатність до ефективного спілкування є одним із ключових чинників успішної соціальної адаптації, професійної реалізації та підтримання психічного здоров'я особистості. Однак ефективність комунікації не має універсального характеру – вона глибоко пов'язана з індивідуальними особливостями людини, серед яких значну роль відіграє когнітивний стиль. Когнітивний стиль описується як стійкий індивідуальний спосіб обробки інформації, що проявляється у специфічних формах сприйняття, мислення, запам'ятовування та прийняття рішень. Дослідження когнітивних стилів, зокрема таких основних категорій, як полезалежність–полenezалежність, аналітичний–глобальний стиль, рефлексивність–імпульсивність, сприяє глибшому розумінню того, чому одна людина схильна деталізувати під час діалогу, а інша тяжіє до узагальнень; чому для когось контекст спілкування є інтуїтивно зрозумілим, тоді як інші потребують більше часу на вибудову комунікативної стратегії.

Питання взаємозв'язку між когнітивним стилем і комунікативною поведінкою набуває особливої актуальності в сучасних умовах зростання міжособистісної напруги, цифровізації комунікацій та зростаючої різноманітності соціальних груп. Сучасні дослідження засвідчують значний вплив когнітивних стилів на комунікативні установки, вербальні й невербальні аспекти поведінки, толерантність до думки співрозмовника та рівень емпатії. Незважаючи на певні теоретичні напрацювання, цілісні емпіричні дослідження зв'язку між когнітивними стилями та особливостями комунікації все ще залишаються рідкісними, особливо у вітчизняному науковому просторі. Це підкреслює необхідність системного аналізу проблеми та її детального практичного вивчення.

Об'єкт дослідження. Когнітивні складові особистості в процесі спілкування

Предмет дослідження. Психологічні особливості впливу когнітивного стилю особистості на процес спілкування

Мета дослідження. Проаналізувати вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування

Завдання дослідження. Проаналізувати науково-теоретичні підходи до розуміння когнітивного стилю та його класифікацій. Визначити психологічні особливості спілкування як процесу взаємодії. Визначити валідні психодіагностичні методики для оцінки когнітивного стилю та особливостей спілкування. Емпірично вивчити особливості взаємозв'язку окремих типів когнітивного стилю із комунікативними ознаками особистості.

Методи дослідження. Теоретичні методи дослідження метод аналізу, метод синтезу, метод порівняння та метод узагальнення. Методи емпіричного дослідження: опитування та анкетування. Методики: методика діагностики комунікативної установки за В.В.Бойко, опитувальник "Стилі мислення" (Р. Бремсон, А. Харрісон), методика ТСОВ-4 (Полезалежність/полenezалежність), методика «Самооцінка психічних станів» (Г.Айзенк), методи мат-статистики для опрацювання результатів емпіричного дослідження.

База дослідження. Базою дослідження виступали випускники Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. Респондентами були випускники – бакалавранти журналістського факультету. Загальна кількість вибірки – 35 осіб. Вік респондентів – 22-24 років, частка жінок становила 22, чоловіків 13 респондентів.

Практична значущість цього дослідження полягає в тому, що його результати та висновки можуть знайти застосування у професійній діяльності психологів для забезпечення ефективного спілкування та взаємодії. Крім того, вони можуть стати основою для систематизації діагностичних інструментів, орієнтованих на вивчення когнітивних стилів і комунікативних аспектів.

Матеріали цієї роботи також можуть використовуватися в навчальному процесі під час підготовки спеціалістів у сфері психолого-педагогічної діяльності.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного розділу і загальних висновків, містить 4 таблиць, 4 рисунки. Загальний обсяг роботи 76 стор. (з них 60 стор. основного тексту). Список використаних джерел включає 48 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ

1.1. Аналіз основних типів когнітивного стилю

Когнітивний стиль є важливою концепцією у сучасній диференціальній психології, яка допомагає зрозуміти індивідуальні особливості пізнавальної діяльності, зокрема сприйняття, осмислення, запам'ятовування, інтерпретацію та відтворення інформації. На відміну від когнітивних здібностей, що визначають рівень ефективності інтелектуальної діяльності, когнітивний стиль характеризує якісні аспекти цього процесу – типові способи обробки інформації, властиві конкретній особистості.

Етимологічно термін «стиль» походить від грецького *Stylos*, що означає паличку для писання на воскових дошках, і метафорично вказує на можливість одночасної участі в діяльності двох протилежних за змістом якостей, необхідних для її успіху. У психологічному контексті стиль є свідченням певної унікальності, відмінності від інших людей, що характеризує власника стилю як людину з певним рівнем душевної організації [3,с.7].

Поняття когнітивного стилю як індивідуального способу переробки інформації виникло на перетині психології особистості та психології пізнання. Воно трактується як стійкі індивідуальні особливості пізнавальних стратегій, що є формальною характеристикою індивідуальності. Когнітивний стиль включає взаємодію пізнавальної (когнітивної) та особистісної складових при вирішенні суб'єктом проблемної ситуації, а також пояснює особистісний фактор тим, що пізнавальні структури входять до структури особистості, забезпечуючи індивідуальну стійкість когнітивного стилю як способу пізнання і діяльності [3,с.6].

Одним із перших системних визначень когнітивного стилю є трактування американського психолога Г. Віткіна. Він характеризував когнітивний

стиль як індивідуальний, притаманний особистості спосіб організації та структурування інформації. У своїх працях Віткін акцентував увагу на опозиції «полезалежності – полenezалежності», яка згодом стала основою для подальших емпіричних досліджень і теоретичних розробок у сфері когнітивних стилів [48].

Слід відзначити найперші та вагомі внески у дослідження вивчення когнітивного стилю, які виділили та розмежувала дослідниці Максименко та Паісчник. Науковиці зазначили, що ще у 1951 році ідею існування сталих відмінностей у способах сприйняття та мисленнєвого процесу сформулював дослідник Дж.Клейн, коли ж сам термін «когнітивний стиль», який наразі використовується для окреслення цих сталих відмінностей у 1953 році запропонував Р.Гарднер. Протягом років досліджень, які вивчалися багатьма науковцями зусилля їх найкових праця спиралися на те, щоб показати саме самостійне значення стильових особливостей пізнання, розуміння яких не зводиться до традиційного: здібностей та інтелекту індивіда. Також дослідники виділили наступну тезу, яка відкриває когнітивний стиль як багатограний складник, адже він пов'язаний з більшістю характеристик пізнавальних процесів, до прикладу ефективність пам'яті, конвергентні здібності, креативність та багато інших [23], [45], [46].

У сучасних теоретичних підходах до вивчення когнітивного стилю простежуються кілька важливих характеристик:

1. когнітивний стиль є стійкою характеристикою, що формується в дитинстві та змінюється повільно упродовж життя,
2. хоча стиль відносно стабільний, він може частково модифікуватись під впливом навчання, досвіду або соціального контексту,
3. сучасна психологія визнає наявність не одного, а багатьох стилів, які можуть поєднуватися в одній особистості.

Слід детальніше розглянути кожен з них. Щодо першої характеристики, слід відзначити висновки двох дослідників, які визначають когнітивний стиль як стійку особливість індивіда, а саме згідно з дослідженнями Г. Віткіна, когнітивні стилі функціонують як стійкі посередники, які відбирають та аналізують соціальну інформацію, тим самим визначаючи комунікативну стратегію людини [48].

Тоді як дослідниця Дерев'янка інтерпретує стійкість когнітивного стилю у самому його твердженні, а саме когнітивний стиль визначається як спосіб обробки інформації; це відносно постійна індивідуальна характеристика пізнавальних процесів людини, що проявляється у застосуванні нею різних пізнавальних стратегій. [12]

Щодо другої характеристики слід відзначити, доробок Віткіна, який зазначав, що когнітивні стилі, не можуть залишатися незмінними, статистичними, адже вони можуть змінюватися під впливом різних чинників, пов'язаних з різними сферами життя, наприклад інтелектуальним навантаженням, отриманням конкретних інструкцій, процесу навчання, освоєння професійних навичок та інших подібних процесів, які індивід проходить безліч разів під час життя [48].

Щодо третьої характеристики когнітивного стилю, яка проявляється у різноманітності когнітивних стилів у одного індивіда, варто зазначити наступне, дана тема також була взята до уваги дослідником Палій, який своїй роботі зазначив наступне. Гнучкість у стильовій поведінці дає змогу людині використовувати різні когнітивно-стильові підходи залежно від поточних умов і поставлених завдань. Це свідчить про її здатність до адаптації та сформованість механізмів регулювання інтелектуальної діяльності [28].

Також до великий внесок у вивчення першоджерел дослідження та формулювання поняття та аналізу когнітивного стилю слід віднести доробки психолога Принстонського університету Г. Уіткіна. Як зазначає дослідниця

Чеботарьова. Його бачення когнітивного стилю особистості було сформовано під впливом гештальт-психології, зокрема концепцій про взаємодію людини з полем та її поведінку в ньому. Було відзначено, що різні люди по-різному реагують на фактори поля, до якого входять предметне й соціальне середовище. У зв'язку з цим наукові дослідження орієнтувалися на аналіз стилів полезалежності та полenezалежності. Як зауважував Г. Уткін, когнітивний стиль, відображаючи різні аспекти роботи пізнавальної сфери, є стійкою індивідуальною характеристикою методів взаємодії людини з інформаційним середовищем [41].

В українській психології когнітивний стиль розглядають як інтегральну характеристику особистості, та інші пов'язану з типом реагування, вибором способів дії, стратегією поведінки та особливостями управління психічними процесами, саме такі дослідники як Жердецька Л.Л., Максименко С.Д., Палій А.А Виділяють щонайменше два підходи до розуміння феномена: діяльнісний підхід: характеризує найтипівіші риси інтелектуальної діяльності (сприйняття, мислення і поведінку, пов'язані з розв'язанням когнітивних завдань, особливо в невизначених ситуаціях). Особистісний підхід: розглядає когнітивний стиль як особистісну властивість, зосереджуючи увагу на її проявах у поведінці, особливостях реакцій і когнітивних процесах. Виходячи з різних критеріїв, дослідники виокремлюють низку когнітивних стилів (Табл.1.1.).

Таблиця.1.1.

За типом сприйняття	полезалежний – полenezалежний
за типологією реагування	імпульсивний – рефлексивний,
за особливостями когнітивного контролю	ригідність – гнучкість,
за діапазоном еквівалентності	вузькість – широта,
за складністю	когнітивна простота – когнітивна

	складність,
за типологією мислення	аналітично-синтетичне,
за домінуючими засобами обробки інформації	образні – лінгвістичні,
за ступенем категоризації	вузькість – широта категорії,
за специфікою контролю	фокалізація – скануючий контроль,
за особливістю збереження в пам'яті	згладжування – загострення
за типами концептуалізації	конкретна концептуалізація – абстрактна концептуалізація

Когнітивні стилі є біполярними (виявляються лише за крайніми формами когнітивного реагування), процесуальними (визначають способи отримання інтелектуальних продуктів), характеризуються часовою стабільністю та функціонують на різних рівнях [9]. Що є вагомий фактором у вивченні та дослідженні когнітивних стилів. Серед іншого, дослідники зазначають, що когнітивний стиль стає більш виразним, оскільки його спектр розкривається між крайніми протилежними полюсами. [6]

Вітчизняні дослідники, зокрема С.І. Бондар, наголошують на тому, що когнітивний стиль є індивідуальною стратегією переробки інформації, а його визначення ґрунтується на категорії індивідуальності. Х.Ю. Шишкіна зазначає, що когнітивні стилі – це «індивідуально своєрідні способи обробки інформації про актуальну ситуацію: її сприйняття, аналіз, категоризація, оцінка і т.ін.», які, виконуючи контролюючу функцію, забезпечують реальні форми адаптаційної активності. Таким чином, когнітивні стилі пов'язані з інформаційними потребами, що визначають свідомі ставлення до інформації, та мають тісний зв'язок у структурі інформаційної позиції особистості [4,с.14], [41], [43].

Зарубіжні та вітчизняні дослідники протягом останніх років широко досліджували тему впливу когнітивних стилів у комунікативній діяльності, когнітивні стилі як індивідуально-психологічні передумови оволодіння іноземною мовою, когнітивний стиль як одна із стильових характеристик індивідуальності та інші на процес життєдіяльності індивіда у навчанні, роботі, соціалізації та багатьох інших сферах.

У ширшому сенсі когнітивний стиль розглядається як індивідуально-стійкий спосіб пізнання, який проявляється у виборі стратегій аналізу інформації, формуванні уявлень, вибудовуванні суджень та рішень.

У своїй роботі дослідниця Каламаж звертає увагу на те, як зазвичай визначається когнітивний стиль. Вона відзначає, що когнітивний стиль характеризується низкою особливостей, серед яких: індивідуально-психологічні риси пізнавальних процесів, схильність до застосування способів взаємодії з інформацією, притаманних людині, а також актуалізація індивідуально-специфічної пізнавальної структури особистості. Ця структура є ключовим елементом, який впливає на обробку інформації на всіх рівнях пізнавальної сфери [20], що підкреслює широту когнітивного стилю у концепції його дослідження як індивідуально-стійкого способу пізнання, який проявляється у виборі стратегій аналізу інформації, формуванні уявлень, вибудовуванні суджень та рішень.

Дослідниця Чеботарьова ґрунтовно розглядає питання визначення стилів когнітивного стилю, і у своїй роботі звернула увагу на те, що стиль на її думку є проявом активності особистості, яка реалізує себе через досягнення особистих цілей. Стиль також відображає спосіб втілення мотивів, характерних для людини через її індивідуальні особливості [41]. Отже слід підкреслити, що важливим є те, що когнітивний стиль не є синонімом до інтелекту чи здібностей. Існують дослідження, які описують, що люди з різним когнітивним стилем можуть досягати однакового результату в пізнавальній діяль-

ності, але різними шляхами. Таким чином, когнітивний стиль виступає як медіатор між пізнавальними процесами та особистісними характеристиками, виявляючись у повсякденному функціонуванні індивіда. Когнітивний стиль являє собою складний і багатовимірний конструкт, який охоплює такі аспекти (Рис.1.1.)

Рис.1.1 Аспекти когнітивного стилю

Щодо проблеми формування когнітивного стилю у контексті розвитку особистості дослідники Г. Уіткін та Д. Гуденаф наголошують, що важливу роль відіграє зрілість механізмів інтелектуального функціонування. Саме цей фактор визначає виразність того чи іншого полюсу когнітивного стилю. Будучи одним із рівнів регуляції інтелектуальної діяльності, когнітивні стилі виконують функцію управління процесами обробки інформації. Водночас їх можна розглядати як окремий вид інтелектуальних здібностей, які поступово формуються та розвиваються в ході становлення особистості [47].

Дослідниця Бондар у своїй роботі зазначає, що статус феноменології когнітивних стилів із самого початку формувався з урахуванням кількох ключових аспектів. По-перше, індивідуальні відмінності в інтелектуальній діяльності, які отримали назву когнітивних стилів, відмежовувалися від таких відмінностей, що базуються на рівні успішності інтелектуальної діяльності, які зазвичай визначаються за допомогою психометричних тестів інтелекту (тобто різниць у рівні IQ). По-друге, хоча когнітивні стилі є характери

ками пізнавальної сфери, їх також розглядали як прояв загальної організації особистості, оскільки індивідуальні способи обробки інформації виявилися тісно пов'язаними із потребами, мотивами та емоціями. По-третє, когнітивні стилі оцінювалися як форми інтелектуальної активності вищого рівня порівняно зі звичайними когнітивними процесами, адже їхня головна функція полягала не лише у сприйнятті та обробці зовнішньої інформації, а й у координації та регулюванні основних пізнавальних механізмів.

Нарешті, ці стилі розглядалися як своєрідні посередники між суб'єктом і реальністю, які безпосередньо впливали на характер протікання процесів індивідуальної адаптації. [4].

У свою чергу дослідник Палій сформулював ключові тези, що висвітлюють широту і специфіку розуміння поняття когнітивного стилю. У широкому сенсі когнітивний стиль визначається як притаманний особистості спосіб пізнання реальності. У вузькому ж сенсі він описується як індивідуально своєрідні методи обробки інформації про навколишнє середовище. Крім цього, когнітивні стилі розглядаються як уподобання певних методів інтелектуальної діяльності, що найбільш відповідають пізнавальним нахилам і можливостям конкретної особи [28].

У своїй статті дослідниці Заболотна та Омелянська аналізують теорію Д. Уорделла та Дж. Ройса, пропонуючи важливі висновки. Відповідно до цієї теорії, когнітивні стилі є високоорганізованими рисами, які визначають процес взаємозв'язку між пізнавальними здібностями та емоційними особливостями особистості. Досліниці було виокремлено три основні «загальні стилі» індивідуальності: раціональний, емпіричний і метафоричний. Стильова система виступає інтегратором когнітивної і афективної сфер, впливаючи на ключові характеристики особистості, такі як образ світу, образ «Я» і стиль життя, включно з життєстійкістю. Таким чином, представлені теоретичні дані

підкреслюють значну роль когнітивних стилів у формуванні властивостей індивідуальності [14].

Дослідниця Р.В. Каламаж у своїй роботі зазначає, що емпіричні дослідження підтвердили: когнітивні стилі не функціонують ізольовано, а перебувають у взаємозв'язках між собою, утворюючи структурні взаємодії. Вони можуть бути згруповані в окремі категорії залежно від рівня обробки інформації, на якому діють, а також від виконавчо-регуляторних функцій, які виконують. Водночас вона підкреслює, що спроби створити багатовимірні моделі класифікації когнітивних стилів здебільшого мають теоретичний характер. Ці моделі базуються на виділенні якісних критеріїв зв'язку між різними параметрами стилів, що, на думку дослідниці, дозволяє певною мірою подолати обмеження лінійної кореляції в аргументації причинно-наслідкових взаємозв'язків між стилями [20].

Сама ж структура когнітивного стилю представлена комплексом біполярних вимірів, серед яких є полезалежність – полenezалежність, імпульсивність – рефлексивність, вузький – широкий діапазон еквівалентності та інші. Ці компоненти формують стійкі, відмінні характеристики, які глибоко впливають на всі аспекти пізнавальної та комунікативної діяльності людини. Розуміння цієї структури є основою для прогнозування поведінки, пояснення комунікативних бар'єрів та розробки програм з розвитку когнітивної та соціальної компетентності у навчанні, освіті, роботі та інших сферах життя [29].

Серед іншого, варто звернути увагу на біологічну детермінацію когнітивного стилю, яку у своїх дослідженнях висвітили Пушкар О.А. та Дробот О.В. Вони аналізують та підсумовують роботу вченого К. Безінгера, який прагнув об'єднати індивідуальні особливості когнітивних функцій зі специфікою півкульної переваги індивіда. У його моделі зроблена спроба представити когнітивні стилі через дві ключові структури – аналітичну та холістичну. Холістичний стиль пов'язують із правопівкульною домінантою, адже для

нього характерно цілісне сприйняття та інтеграція інформації, тоді як аналітичний стиль притаманний лівопівкульній перевазі, де процеси зосереджені на послідовному аналізі об'єкта.

Холістичний когнітивний стиль, подібно до синоптичного, орієнтований на цілісне сприйняття інформації. Для холістів, як і для екстеніків, головним є розуміння взаємозв'язку між об'єктами та явищами з урахуванням контексту, в якому вони розглядаються. На противагу цьому, суб'єкти з аналітичним стилем, схожим на екстатизований, сприймають об'єкти та явища ізольовано, дотримуючись власних внутрішніх законів без аналізу їхніх взаємозв'язків із середовищем. У такому підході об'єкт стає фокусом уваги відокремлено від решти світу, тобто розглядається сам по собі. Таким чином, обидві згадані моделі охоплюють різноманітність когнітивних стилів через підхід до інформації – або як до цілісного феномена, або як до окремих частин, що аналізуються ізольовано [13].

Серед іншого слід звернути на науковий доробок дослідниці Шишкіної, яка у своїй у своїй роботі теж сформулювала характеристики когнітивного стилю, розширивши її понятійне та функціональне поле, а саме дослідниця визначила когнітивний стиль як індивідуально специфічний спосіб обробки інформації про поточну ситуацію. Це охоплює її сприйняття, аналіз, категоризацію, оцінку тощо. За її визначенням, когнітивні стилі є організуючими утвореннями, які об'єднують функціонування пізнавальних процесів, таких як пам'ять, сприйняття та мислення. На думку дослідниці, способи обробки інформації в рамках когнітивного стилю нерозривно пов'язані з інформаційними потребами, що формують усвідомлене ставлення до інформації [43].

У своїй роботі дослідниця Бондар аналізує основні когнітивні стилі та зазначає ключові аспекти їхнього вивчення серед науковців. Вона підкреслює, що більшість досліджень у цій сфері приділяють увагу не змісту пізнавальної діяльності (тобто «що» людина думає), а саме способу організації

цього процесу (тобто «як» людина думає). Водночас, авторка визнає важливість індивідуально притаманних людині методів отримання й обробки інформації про навколишній світ [4].

Також слід відзначити адаптаційну складову когнітивного стилю, а саме наступна науковця закомплувала вивчені дані, та зазначила, що адаптаційні процеси, які залежать від когнітивного стилю особистості, є найбільш складною та вищою формою в загальній ієрархії адаптаційних механізмів. Дослідження показали, що оптимальну адаптацію студента до навчального процесу забезпечують середні значення когнітивно-стильових характеристик, що знаходяться на відстані від крайніх полюсів [7].

Когнітивні стилі, порівняно з іншими психічними структурами, мають психофізіологічні особливості пізнавальних процесів, які ґрунтуються на міжпівкульній асиметрії та взаємодії. Функціональна асиметрія мозку є однією з найбільш значущих психофізіологічних особливостей, що зумовлюють ті чи інші ознаки індивідуальності, формуючи характер сприйняття, емоційну сферу, запам'ятовування та стратегію мислення. Становлення функціональної асиметрії півкуль виступає провідним механізмом вікового розвитку психіки, пов'язаним зі становленням типологічних особливостей особистості та розвитком індивідуально-типового когнітивного стилю.

У структурному вимірі когнітивні стилі функціонують не ізольовано, а перебувають у структурних взаємовідносинах між собою, можуть бути згруповані в окремі категорії залежно від інформаційного рівня та виконавчо-регуляторних функцій, які вони виконують. Вони розглядаються як особливі інтелектуальні здібності, що формуються та розвиваються в процесі становлення особистості, і можуть змінюватися під впливом інтелектуального навантаження, навчання, освоєння професійних навичок [13].

Когнітивно-стильові особливості мають важливий вплив на пізнавальну діяльність особистості, зокрема в юнацькому віці, що підтверджено емпі-

ричними даними. Наприклад, дослідження показали, що: індивіди зі специфічним, аналітичним, рефлексивним когнітивними стилями виявилися найбільш продуктивними та успішними у процесі розуміння інформації за показниками повноти та глибини. Рефлексивні досліджувані володіють більш універсальною схемою, чіткіше пов'язують текстові події, демонструючи цілісне усвідомлення і більшу глибину розуміння тексту, тоді як імпульсивні сприймають тексти фрагментарно і гірше розпізнають смислові утворення вищого рівня. У людей зі специфічним стилем смислові одиниці більш диференційовані та узагальнюються за знаковим компонентом, а у досліджуваних із глобальним стилем — синтезовані, узагальнюються за образним та емоційним компонентами. Вербально-лінгвістичний стиль кодування інформації пов'язується із глобальністю-специфічністю, аналітичністю-синтетичністю, а візуальний — з імпульсивністю-рефлексивністю [39].

У своїй роботі Палій зосередив увагу на особливостях змін когнітивних стилів протягом життя, від дитинства до старості. Він відзначив, що взаємозв'язок когнітивних стилів з ключовими характеристиками особистості підтверджується їхньою залежністю від біологічних чинників, таких як вік, стать і функціонування нервової системи. З віком когнітивні стилі змінюються, причому для кожного стилю характерна своя специфічна динаміка. У дошкільному періоді діти зазвичай мають виражену полезалежність, яка поступово зменшується, досягаючи максимуму полезалежності в підлітковому та юнацькому віці. Опісля спостерігається повторне зростання полезалежності, яке триває до старості. Крім того, у літньому віці посилюється ригідність пізнавального контролю. Водночас процес дорослішання супроводжується зростанням рефлексивності. Примітно, що люди похилого віку застосовують такі ж широкі категорії для аналізу й роздумів, як і молодь студентського віку [27].

Також важливою частиною дослідження когнітивного стилю є темперамент. Когнітивний стиль, як індивідуально-типологічна характеристика особистості, виступає психологічно обумовленою властивістю, яка відображає особливості темпераменту. Когнітивний стиль у рамках цієї осі виконує роль інструменту індивідуального самовираження, оскільки глибоко переплітається з психобіологічною основою людської індивідуальності. Його параметри безпосередньо залежать від специфіки нервової системи, що свідчить про віддзеркалення базових характеристик особистості у процесах сприйняття та обробки інформації. Когнітивні стилі формуються як невід'ємний елемент структури індивідуальності, тоді як властивості темпераменту виступають детермінантами розвитку механізмів цих стилів. У цьому контексті індивідуальні риси темпераменту розглядаються крізь призму їхнього зв'язку з базовими, простішими за складністю структурами, які забезпечують функціонування когнітивних стилів.

Таким чином, когнітивний стиль виступає психологічною характеристикою індивідуальності, яка має обумовленість природою темпераменту, корелює з ним і виступає ключовим фактором індивідуальних відмінностей, а також регулює поведінку людини [31]. Формування когнітивного стилю є тривалим і багатфакторним процесом, який охоплює взаємодію вроджених нейрофізіологічних передумов із соціально-психологічним досвідом індивіда. Психологічні механізми цього становлення зосереджені навколо процесів психологічної диференціації та соціального аспекту.

З погляду соціальної детермінації, когнітивні стилі пов'язані з віковими особливостями сприйняття і мислення, що лежать в основі становлення типологічних особливостей особистості. Вони виконують контролюючу функцію, забезпечуючи форми адаптаційної активності. Знання когнітивного стилю є важливим інструментом у психологічній діагностиці та може використовуватися для розроблення персоналізованих стратегій навчання та психо-

терапії, що має особливе значення в умовах сучасного суспільства, де зростає ціна людських помилок та затребуваність творчого потенціалу. Когнітивний стиль, будучи індивідуально специфічним методом опрацювання відомостей, відображає унікальний природний інтелектуальний потенціал кожної особи.

Таким чином, дослідження особливостей когнітивного стилю є актуальним для визначення його впливу на життєдіяльність особистості, на її можливість вирішувати складні ситуації та формувати самозбережувальну поведінку.

1.2. Психологічні чинники процесу спілкування як форма соціальної взаємодії

Спілкування виступає завжди виступає основним елементом соціальної взаємодії, сприяючи обміну інформацією, узгодженню спільних дій та побудові міжособистісних відносин. Слід визначити, що у структурі спілкування важливими є індивідуально-психологічні чинники, до яких належать темперамент, риси характеру, особливості пізнавальних процесів і когнітивного стилю. Саме ці риси є основоположним у сфері впливу на спосіб сприйняття й інтерпретації інформації, вибір комунікативних стратегій та тактик.

Слід також зазначити тезу, яку визначила дослідниця, щодо нового огляду на дослідження когнітивного стилю у сфері діяльності людини. А саме новий термін «когнітивний стиль» позначав специфічний підхід до розуміння природи пізнавальних особливостей: різниця у внутрішній організації процесів обробки інформації впливає не на зміст, а на формальні характеристики когнітивних стратегій людини. Серед яких ми і досліджуємо психологічні особливості спілкування [32].

У своїй роботі Максименко визначає спілкування, як важливу духовну потребу людини як суспільної істоти, також дослідниця визначає спілкування як глибоко соціальне, що підтверджує та надає ваги спілкуванню, як процесу, який люди проводять щодня.

Також дослідниця, зазначає, основні вагомі положення спілкування у суспільній діяльності людей. Будь-яка спільна діяльність, особливо трудова, не може бути успішною без належного контакту та взаєморозуміння між учасниками. Соціальний досвід спілкування проявляється в змісті інформації, що передається (знання, відомості, способи виконання), у засобах комунікації (як мовної, так і немовної) та у вироблених суспільством формах взаємодії, які склалися протягом історичного розвитку.

Спілкування виникає під час передачі знань і досвіду, формування навичок, узгодження чи координації спільних дій тощо. Отже, воно є різноманітними контактами між людьми, обумовленими потребою взаємодіяти у спільній діяльності. Основною особливістю спілкування є його тісний взаємозв'язок з діяльністю. Саме діяльність забезпечує середовище та необхідні умови для появи і розвитку контактів, передачі важливої інформації, досягнення взаєморозуміння та гармонійної співпраці [16].

Для кращого розуміння впливу тих чи інших когнітивних стилів, слід детально проаналізувати процес спілкування його структуру та функції. Слід дослідити модель мовленнєвої комунікації, яку Філоненко навела у своїй роботі, а саме: Спілкування дві основоположні форми — пряму комунікацію і непряму комунікацію. Прямою комунікацією є публічна промова перед відкритою аудиторією, непрямою ж усі засоби масової комунікації, серед яких телебачення, преса, радіо, магнітофонні записи, кіно та ін.

Не дивлячись на форму за яких умов здійснюються комунікація (засоби, інформація, кількість учасників) в її основі лежить єдина схема або модель.

Для здійснення будь-якого акту людського спілкування необхідні три елементи: 1. Відправник комунікації (комунікатор) — людина, яка передає інформацію; 2. Одержувач інформації (реципієнт) — людина, яка сприймає цю інформацію. 3. Повідомлення — текст у будь-якій формі.

Соціолог Гарольд Ласуел, аналізуючи спілкування між людьми, створив іншу модель комунікативного процесу, яка включає п'ять елементів: 1. Хто? (передає повідомлення) Комунікатор. 2. Що? (передається) Повідомлення. 3. Як? (здійснюється передача) Канал зв'язку. 4. Кому? (напрям повідомлення) Реципієнт. 5. З яким ефектом? Ефективність.

Також опрацювавши та спираючись на дослідження інших науковців Філоненко у своїй роботі описує основні функції спілкування, а саме: інформаційно-комунікативна (обмін інформацією). Охоплює процеси формування, передавання та прийому інформації. Реалізація її має кілька рівнів. На першому здійснюється вирівнювання відмінностей щодо інформованості людей, які вступають у психологічний контакт. Другий рівень передбачає передачу інформації та прийняття рішень (спілкування реалізує цілі інформування, навчання та ін.). Третій рівень пов'язаний із прагненням людини зрозуміти інших (спілкування спрямоване на формування оцінок досягнутих результатів); регуляційно-комунікативна (регуляція поведінки, спільної діяльності в процесі взаємодії).

Завдяки спілкуванню людина регулює не тільки власну поведінку, а й поведінку інших людей і реагує на їхні дії; афективно-комунікативна (регуляція емоційної сфери людини). Вона характеризує емоційну сферу людини, в якій виявляється її ставлення до навколишнього середовища, в тому числі й соціального [40].

Дослідниця Олійник, визначила феномен спілкування, який виділяє його серед інших життєдіяльних процесів індивідає своєю глибиною, а саме дослідниця виділила феномен спілкування проявляється у численних взаємозв'язках між людьми, обміні діяльністю, інформацією, знаннями та навичками. Воно є невід'ємною складовою людської природи, виражаючи потребу жити в соціумі, співпрацювати та об'єднуватися. Спілкування слугує засобом інтеграції людей, сприяє формуванню норм поведінки та взаємодії [25].

Дослідниці Бачинська та Волинець глибоко вивчили психологічні особливості спілкування, провели його теоретичний аналіз і сформулювали такі основні тези. Вони зазначили, що за дослідником Б. Г. Ананьєв розглядається категорія спілкування у контексті проблем формування людини як особистості, суб'єкта діяльності та становлення індивідуальності. Вони підсумували, що за його думкою, особливістю і ключовою характеристикою спілкування як специфічного виду діяльності є те, що саме завдяки йому людина вибудовує свої взаємини з іншими. Окрему увагу він приділяє мовним і немовним засобам комунікації, а також підкреслює важливість внутрішнього аспекту — процесу взаємного пізнання учасників спілкування [1].

Спілкування являє собою складний і багатогранний процес. Як зазначав Б. Д. Паригін, воно може одночасно виступати як процес взаємодії між людьми, як обмін інформацією, як вираження їхніх ставлень одне до одного, як механізм взаємного впливу та як процес емоційного переживання й взаєморозуміння. Це визначення акцентує увагу на системному характері спілкування, його багатофункціональності та діяльнісній природі. Варто також зауважити, що процеси спілкування можна аналізувати не лише з психологічної точки зору, але й з погляду інших підходів — соціологічного, лінгвістичного та інших [40].

Дослідник Палій у своїй роботі зазначає, що, згідно з експериментальними даними, функціонування когнітивного стилю забезпечується дією механізмів, які опосередковують взаємозв'язок параметрів різних психологічних утворень, таких як темперамент та інтелект, характер і здібності, здібності та темперамент, а також темперамент і характер. Ця взаємозалежність проявляється на різних рівнях організації індивідуальності — від біохімічного до міжособистісного. Виявлено, що когнітивний стиль займає проміжне місце в структурі інтегральної індивідуальності, перебуваючи між названими психологічними утвореннями. Такий підхід неминуче пов'язаний із розвит-

ком формальних методів у диференціальній психології. Елементи формального підходу, за словами автора, найчастіше присутні майже у всіх дослідженнях, що стосуються стилю людини [28].

Слід зазначити, що загалом більшість класифікацій функцій спілкування концентрується на обміні інформацією, взаємодії та сприйнятті людьми одне одного. Згідно з думкою Б. Ф. Ломова, спілкування виконує такі основні функції. Інформаційно-комунікативна функція передбачає обмін інформацією й охоплює процеси формування, передачі та приймання інформації на різних рівнях. На першому рівні здійснюється усунення розбіжностей у рівні поінформованості між людьми, які вступають у психологічний контакт. Другий рівень охоплює передачу інформації для прийняття рішень і реалізацію цілей інформування чи навчання. Третій рівень спрямований на прагнення людини зрозуміти інших, що включає оцінку результатів взаємодії. Регуляційно-комунікативна функція спрямована на регулювання поведінки та спільної діяльності в процесі взаємодії. Завдяки спілкуванню людина може не лише регулювати власну поведінку, а й впливати на поведінку інших, реагуючи на їхні дії. Афективно-комунікативна функція стосується регуляції емоційної сфери людини. Вона відображає емоційний стан і ставлення людини до навколишнього середовища, включаючи соціальне оточення [26].

Рекомендовано детальніше розглянути наведену комунікативну структуру, яку проаналізували та висвітили у своїй дослідниці Бачинська та Волинець. У своїй роботі вони спираються на теоретичний підхід В. А. Семиченка, який пропонує застосовувати структуровану модель організації спілкування для кращого розуміння його специфіки та відмінностей. У межах цієї моделі найчастіше виділяють такі важливі компоненти: зміст, мета, засоби, учасники, тип зв'язків між ними, форма, а також результат спілкування. Під змістом спілкування мається на увазі інформація, яка передається між учасниками процесу. Згідно з аналізом В. А. Семиченка, дослідниці структуру-

вали наступні види спілкування: за змістом основних контактів: виробничі; навчальні; практично-побутові; міжособистісні; сімейні; науково-теоретичні. У змістовному аспекті: діяльнісне; матеріальне; когнітивне; кондиційне; мотиваційне. За метою спілкування: - спонукання партнера до певних дій; - гальмування небажаних дій; - отримання або передача об'єктивних знань про світ; - узгодження взаємних дій; - встановлення емоційних зв'язків і відносин.

Окремо виділяється інструментальне спілкування, що є частиною певної діяльності й не має самостійної потреби для стимулювання. За засобами: вербальне та невербальне. За учасниками (контингентом): міжособистісне; групове; соціальне (масове). За орієнтацією: особистісно орієнтоване; ділове; офіційне (рольове), наприклад, педагогічне спілкування. За типом зв'язків між учасниками: - однонаправлене (монолог, читання книги чи перегляд фільму); - двонаправлене (діалог, обмін думками, почуттями, емоціями). Залежно від опосередкованості зовнішніми факторами: безпосереднє чи опосередковане (за допомогою технічних засобів, документів, засобів масової інформації або знань попередніх поколінь). За тривалістю взаємодії: короткочасне чи довготривале. За завершеністю взаємодії: завершене або незавершене (перерване). Ця структура формує комплексний підхід до аналізу різних форм комунікації, що дозволяє розкрити її суть і цілі залежно від контексту та учасників процесу [4]. Що визначає, як глибину комунікативної складової, як процесу, так і когнітивний стиль, який наскрізно безпосередньо впливає на даний процес.

Також слід звернути увагу на ефективність спілкування, яка може знижуватися через наявність психологічних бар'єрів, наприклад коли отримувач створює його перед інформацією, яку не бажає сприймати через можливу загрозу. Дослідниця Філоненко розглянула такі бар'єри через призму психології, та виділила те, що такі бар'єри можуть виникати через відсутність розу-

міння між учасниками спілкування, яке у свою чергу може виникати через низку відмінностей у світогляді, наприклад соціальних, політичних, релігійних та професійних питань, що і «Такі бар'єри можуть виникати через відсутність розуміння між учасниками спілкування, яке виникає на ґрунті соціальних, політичних, релігійних, професійних відмінностей, які породжують різне світовідчуття, світорозуміння, світогляд взагалі. Бар'єри у спілкуванні можуть виникати через індивідуальні психологічні особливості тих, хто спілкується (недовіра, образа, підозра та ін.) [40].

Важливим аспектом є сприйняття та несприйняття інформації індивідом. Особливості процесу сприйняття мовлення стали об'єктом досліджень багатьох науковців. Зокрема, дослідник Власенко узагальнив результати та представив кілька моделей, які мають спільні етапи. Серед них можна виокремити такі: момент трансформації вхідного сигналу, процес зіставлення, порівняння з абстрактними уявленнями, що зберігаються у пам'яті, постулювання наявності певного образу в пам'яті у всіх моделях (явно чи неявно), дотримання загальних правил смислового сприйняття та формування мовлення, момент прийняття рішення, а також послідовний характер обробки сигналів із попереднім висуванням гіпотез. У загальному вигляді психологічна схема смислового сприйняття може бути описана як система, що охоплює спонукаючий, формуючий і реалізуючий рівні.

Крім того, дослідник зазначив, що результат процесу осмислення може відрізнятися. Він зазначив, що позитивним результатом цього процесу у випадку мовленнєвого сприйняття є розуміння. Натомість негативний результат проявляється у нерозумінні. Це останнє не варто сприймати як повну відсутність осмислення, воно свідчить лише про те, що процес осмислення не приніс результату, адекватного конкретній ситуації спілкування.[8]. У рамках дослідження впливу психологічних чинників розглядається також значення

типу нервової системи, який відіграє важливу роль у формуванні когнітивного стилю особистості та впливає на навчальний процес.

На це звернув увагу дослідник Пушкар, у своїй роботі він підкреслює, що тип нервової системи суттєво визначає процеси становлення когнітивних стилів. Наприклад, люди з інертною нервовою системою гірше виконують завдання в умовах підвищеного навчального навантаження порівняно з особами, у яких нервова система є більш рухомою. Тому надзвичайно важливо, щоб нервова система могла компенсуватися за рахунок цілеспрямованого розвитку таких аспектів діяльності, як планування і систематичний контроль. Одним із центральних аспектів освітнього розвитку є створення компенсаторних елементів когнітивного стилю, які дозволяють зменшити можливі обмеження, пов'язані з особливостями нервової системи, та підтримують ефективну інтелектуальну діяльність у специфічних умовах навчання [35].

Процес спілкування є складною динамічною системою, де структура (елементи, канали, зворотний зв'язок) забезпечує реалізацію його психологічного змісту (обмін інформацією, взаємодія, взаєморозуміння). Успішна комунікація вимагає подолання бар'єрів, усвідомлення ролі всіх трьох її функцій і вміння як кодувати, так і декодувати не лише слова, але й невербальні сигнали.

1.3.Детермінанти впливу когнітивного стилю на спілкування

Проблема взаємодії когнітивного стилю і комунікативної поведінки займає вагоме місце в сучасних психологічних дослідженнях. Це пояснюється тим, що стиль обробки інформації визначає характер сприйняття соціальних сигналів, формування комунікативних стратегій і регуляцію міжособистісної взаємодії. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі підкреслюється, що когнітивний стиль, як відносно стабільна психічна характеристика особистості, впливає на всі етапи комунікації — від сприйняття до форму-

вання зворотного зв'язку, задаючи диференційовані моделі поведінки у міжособистісному спілкуванні.

У дослідженнях поняття спілкування та комунікації часто сприймаються як синоніми, на що звертають увагу дослідниці у своїх роботах. На сучасному етапі розвитку соціальної психології виникає потреба у розгляді цих термінів як взаємозамінних, зважаючи на кілька аспектів. По-перше, у західній психології відсутнє поняття "спілкування" в його окремому значенні, адже воно є характерним для радянської наукової традиції. По-друге, прирівнювання цих понять сприятиме уніфікації як зарубіжних, так і вітчизняних підходів до дослідження спілкування або комунікації, а також взаємодії між різними школами, такими як когнітивна, соціально-когнітивна, культурно-історична та інші [18]. Тож варто взяти до уваги, що дослідження чинників впливу когнітивного стилю розширюється у своєму понятійному жанрі.

Також варто відзначити що у дослідженнях широко вивчені, проблематики комунікації та спілкування, таких когнітивних сфер, як «Когнітивний підхід у формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови» (А. В. Висоцький, С. М. Романчук), Активізація когнітивних процесів у спілкуванні (В.П. Казміренко), Когнітивно-комунікативні механізми регулювання референції у діалогічному мовленні (Пожарська М.В.), Комунікативна компетентність та її когнітивні аспекти (Клочко А.М.) та інші, що ускладнює теоретичний аналіз саме когнітивних стилів та спілкування.

Так, як більшість дослідників розглядають когнітивний стиль як прояв інструментальної єдності особистості, що і відображає набір характерних способів вибору операційних компонентів процесів обробки та структуризації інформації. А також, те що він визначає не стільки рівень, скільки характер і підхід до здійснення діяльності. Слід визначити, що більшість даних операцій та пізнавальних процес відбувається саме завдяки тому чи іншому когнітивному стилю, який притаманний індивіду. Отже слід розглядати чин-

ник впливу когнітивного стилю на спілкування саме з інтерпретації таких наскрізних психологічних особливостей, як уява, мислення, пам'ять, сприймання інформації та інші.

Пушкар визначає наступні психологічні чинники когнітивного стилю, на загальний життєдіялісний процес індивіда. Наприклад, організаційна психологія досліджує когнітивні стилі в контекстах, пов'язаних із підбором персоналу, внутрішньою комунікацією, профорієнтацією, консультуванням та управлінням конфліктами. У сфері освіти виявлено, що когнітивні стилі мають більший вплив на навчальні досягнення, ніж загальні здібності. Завдяки прикладним дослідженням стало очевидно, що когнітивні стилі є інтерактивними конструктами, розвиток яких відбувається відповідно до соціальних, освітніх, професійних та інших зовнішніх вимог [34].

Одну з головних тез, щодо широкого спектру розуміння спілкування виділила наступна дослідниця, воона зазначила люди спілкуються в межах комунікативного акту, який складається з учасників комунікації (комуніканта та комуніката). Вони виступають носіями соціальних ролей, психологічних і ментальних характеристик, а також духовних, естетичних цінностей та когнітивних особливостей [24].

Слід також визначити наступне те, що спілкування є розривним процесом у питанні становленні особистості. Отже у теоретичному аспекті варто також розглянути індивідуальні якості особистості, які є наскрізними у вивчені пізнавальних процесів індивіда, та які також визначаються як когнітивно стильові складові. А саме у навчальному посібникові виділено наступні основні тези, щодо індивідуального аспекту та когнітивного стилю особистості. Індивідуальність проявляється в темпераменті, характері, звичках, інтересах, особливостях пізнавальних процесів: сприйнятті, пам'яті, оригінальності мислення, уяві; у здібностях, своєрідності почуттів, вольовій сфері або одра-

зу в усіх сферах психічної діяльності. Індивідуально-психологічні фактори впливають на унікальність міжособистісного спілкування.

На основі індивідуальності виокремлюється структура особистості, яку можна поділити на типову та індивідуальну. Типова структура відображає загальні характеристики особистості: її свідомість, активність, розумові та емоційно-вольові прояви. Індивідуальна ж підкреслює особливості конкретної людини: її фізичні та психологічні риси, спрямованість, здібності, риси характеру.

Фізичні індивідуальні риси включають будову організму та фізіологічні процеси. У кожного ці процеси мають свої унікальні особливості, хоча водночас містять чимало спільного для всіх людей, що обумовлено природою походження та розвитку людини.

Психічні індивідуальні особливості виявляються у відмінностях реакцій, рівнях чутливості, характерних рисах уваги, пам'яті, спостережливості, кмітливості та зацікавленнях.

Індивідуально-психологічні особливості характеризують неповторну унікальність кожної людини. До них належать як спадкові, так і природжені біологічні риси організму: швидкість реакцій, рівень активності, імпульсивність, темперамент та інші подібні прояви [33].

Одним із психологічних факторів, що пов'язує когнітивний стиль і процес спілкування, виступає увага. Вона відіграє важливу роль у процесі обробки інформації, будучи невіддільною частиною когнітивного стилю. Індивідуальні особливості обробки інформації проявляються не лише на рівні пізнавальних процесів, але й охоплюють значно ширший спектр проявів. Саме тому когнітивні стилі відображають не тільки способи взаємодії людини з навколишнім середовищем, а й особливості її афективної та інтелектуальної сфер, Я-концепції тощо [5].

Важливим фактором, який пов'язує когнітивний стиль і спілкування, є пам'ять. Дослідниця Бойчук у своїй роботі вказує, що пам'ять є необхідною умовою для формування особистості. Це відбувається через засвоєння соціального досвіду у процесах спілкування та навчання. Сучасна діяльність людини потребує практичних рекомендацій щодо саморозвитку та вдосконалення пам'яті, досягнення її максимальних можливостей у запам'ятовуванні, зберіганні та відтворенні отриманої інформації. Важливу роль при цьому відіграють особливості сприйняття інформації в різних сенсорних модальностях. Недостатня інтеграція даних, що надходять із різних джерел, може призводити до труднощів у спілкуванні та низької ефективності навчання [3].

Дослідники розглядають когнітивні стилі як важливі елементи у сфері спілкування. Значення когнітивних стилів складно переоцінити, особливо в контексті професійної діяльності та відбору. Відомості про них слугують основою для визначення оптимальних параметрів і з'ясування, які саме професії викликають зацікавлення, зокрема в галузі комунікації [2].

Також варто зазначити, що у процесі спілкування реалізується один із важливих аспектів життєдіяльності людини. Під час взаємодії з іншою особою індивід переосмислює та переоснащує власний досвід, аналізує передумови чергового вагомego життєвого вибору завдяки діалогові, який відбувається [38]. Що також є важливим інтеграційним когнітивним чинником у сфері спілкування. Також слід звернути особливу увагу, на вплив рівня когнітивної складності особистості. Люди, які майстерно володіють мистецтвом спілкування, часто демонструють навичку, пов'язану з когнітивною складністю. Цей термін означає здатність людини аналізувати ситуації чи явища, беручи до уваги різні точки зору. Особистість із високим рівнем когнітивної складності зазвичай ретельно розглядає широкий спектр чинників під час оцінки взаємодії між двома людьми. Такі люди прагнуть враховувати кожне повідомлення як із точки зору його автора, так і з боку його сприйняття

отримувачем. У ситуаціях, коли спілкування охоплює культурні, субкультурні чи ко-культурні межі, необхідно пам'ятати, що кожна людина сприймає навколишній світ крізь призму власної унікальної перспективи [47].

У своїй роботі дослідниця Янковська, аналізуючи напрацювання інших дослідників, визначає наступне, механізм когнітивного стилю проявляється в поведінці людини в сфері спілкування. Когнітивний стиль є способом обробки інформації, тому він особливо помітний у ситуаціях, де має місце дія, тобто реальна поведінка [44].

У своїй роботі Коструба проводить аналіз досліджень, що розглядають взаємозв'язок когнітивного стилю з різними аспектами життя. Зокрема, вона вивчаючи дослідження зарубіжних дослідників, зазначає, що когнітивні стилі полезалежності-полenezалежності впливають на механізм управління мовою у двомовних осіб через особливості процесів обробки інформації. Крім того, встановлено зв'язок між когнітивними стилями та особливостями навчання. Використання завдань, спрямованих на виявлення об'єктів на фоні та застосування методів аналізу й синтезу у навчанні, з урахуванням когнітивних стилів сприяє досягненню значних результатів у освіті [22].

Слід звернути увагу на роботу дослідниці Синишиної, у якій вона аналізує вплив когнітивно-стильових характеристик пізнавальної сфери на життєдіяльність особистості. Її робота акцентує увагу на ролі когнітивного стилю у процесі навчання індивіда. Однак вона також звертає увагу на особливості спілкування людей із полезалежним та полenezалежним стилем. Зокрема, дослідниця зазначає, що полenezалежні люди часто демонструють відчуженість, низький рівень емпатії та слабкий інтерес до інших. У соціальних взаємодіях вони менш комунікабельні й товариські. Натомість полезалежні характеризуються вищою соціальною адаптованістю, більш активною участю у спілкуванні та схильністю уникати усамітнення. Вони переважно звертаються до соціальних джерел інформації, відкрито проявляють емоції та погляди,

відрізняються емпатійним ставленням до оточуючих і значною мірою покладаються на зовнішні фактори [36].

Для прикладу варто також звернути увагу на інші наукові дослідження, які у своїй роботі розглянула Заболотна. Вона описала вплив спілкування на формування когнітивного стилю у дитини. Зокрема, дослідниця встановила, що такі когнітивні стилі, як полезалежність та полenezалежність, формуються в ранньому дитинстві під впливом характеру спілкування з матір'ю. Якщо дитина перебуває під надмірною опікою та контролем, у неї формується полезалежний стиль. У випадках, коли при цьому обмежується її спілкування з однолітками, рівень полезалежності лише посилюється. Дослідження також показали, що зазначений когнітивний стиль може формуватися як у великих сім'ях (де разом мешкають кілька поколінь), так і в неповних сім'ях, що складаються лише з матері та дитини. Цей стиль є одним із ключових чинників у формуванні особистості, тому вплив спілкування в ранньому віці є визначальним для розвитку дитини [15].

Дослідник Швець у своїй роботі проаналізував вплив одного з когнітивних стилів, зокрема полезалежності-полenezалежності саме на процес спілкування. Ним наведено наступні висновки: полезалежність характеризується схильністю суб'єкта орієнтуватися на внутрішні критерії в систематизації зовнішніх вражень, навіть за умов, коли нав'язуються невідповідні способи відображення зовнішнього світу. Протилежним полюсом є полenezалежність. Полезалежні особи орієнтовані на взаємодію з іншими. Вони прагнуть отримати необхідну інформацію від оточуючих і докладають значних зусиль для налагодження хороших стосунків. Натомість полenezалежні діють самотійно, демонструючи незалежність від соціального середовища. Варто визначити, що обидва типи і полезалежні, і полenezалежні, є рівними за соціальною компетентністю. На перший погляд, полезалежні успішніше встановлюють контакти, але детальніший аналіз показує, що вони не завжди є бажаними

партнерами для спілкування. У ряді ситуацій перевага віддається полenezалежним. Обидва типи успішно освоюють професії, де важливим є встановлення міжособистісних взаємин, проте кожен обирає стиль спілкування, який відповідає його когнітивним особливостям [42].

Серед іншого слід розглянути такий когнітивний стиль, як імпульсивність – рефлексивність. Даний стиль відображає швидкість прийняття рішень та обробки інформації, а також кількість помилок, які при цьому допускаються.

Цю тезу у вимірі навчання детально дослідили Іванова та Мартинюк, акцентуючи увагу на особливостях стилю мисленнєвої діяльності сучасної студентської молоді через призму імпульсивності та рефлексивності. У своїй роботі вони висловили думку, що імпульсивні особистості схильні до швидкого прийняття рішень, особливо в умовах альтернативного вибору, де здатні реагувати миттєво. Такі студенти чи учні можуть легко надати швидку відповідь, проте нерідко допускають помилки. Для ефективнішого навчання їм варто радити не поспішати з відповідями і витратити більше часу на обмірковування. Натомість люди, схильні до рефлексії, спершу зважують різні гіпотези, перевіряючи їх, і лише потім ухвалюють рішення. Цим студентам і школярам потрібно забезпечити додатковий час для аналізу, не вимагати швидких відповідей, що зрештою сприяє зниженню ймовірності помилок [19].

Інша ж дослідниця, закомунувала власне бачення людей про себе з ретроспективи полenezалежності/полenezалежності та вплив даних відмінностей на подальший кар'єрний вибір індивідів. При оцінці осіб із різними когнітивними стилями виявляються цікаві закономірності. Полenezалежні люди зазвичай описують себе і сприймаються іншими як дружелюбні, теплі, уважні, тактовні, адаптивні, готові до співпраці з оточуючими, люблячі та улюблені. У свою чергу, полenezалежні характеризуються як вимогливі, амбітні, владо-

любні, нечутливі, прямолінійні, схильні до самотності, з високою оцінкою розумової діяльності і більшим зацікавленням ідеями та принципами, ніж людьми. У професійній сфері полезалежні особи надають перевагу роботі, яка передбачає часті соціальні контакти, наприклад, адміністратор, педагог чи продавець. Полenezалежні ж більш схильні вибирати професії, пов'язані з індивідуальною діяльністю, такі як математик, архітектор або пілот [10].

Цю точку зору щодо вибору професії та схильності до певного когнітивного стилю у своїх дослідженнях висвітлює інша науковиця. Професійні прагнення полінезалежних осіб демонструють їхнє тяжіння до освітньої сфери, а також до галузей, де особливо важливе спілкування з іншими людьми. На противагу їм, незалежні особи віддають перевагу аналітичній діяльності, яка стає ключовим чинником їхнього професійного успіху [30].

Когнітивний стиль є важливим чинником у виборі стратегії поведінки під час конфліктів чи дискусій. Відмінності у стилях неминуче впливають на те, як людина сприймає джерело розбіжностей і реагує на думки опонента. Імпульсивні комунікатори часто схильні до швидкого загострення конфлікту через необдумані та емоційно насичені реакції, що ускладнюють пошук конструктивного рішення. Натомість рефлексивні партнери сприяють зниженню напруги, пропонуючи обґрунтовані, хоча іноді й дещо запізнілі, варіанти вирішення проблем.

Базисно вплив когнітивного аспекту у навчальній діяльності та комунікації, навів наступний дослідник, він визначив наступне. Когнітивний аспект відіграє ключову роль у навчальній діяльності та комунікації. Розуміння навчального мовлення являє собою когнітивний процес, що включає осмислення та засвоєння інформації чи тексту через сприйняття семантичного змісту висловлювань, їх мисленнєву обробку із залученням текстових матеріалів, функцій пам'яті, власного тезаурусу (словникового запасу) та норм комунікації. Цей процес відбувається на основі взаємодії усвідомлених і неусвідомлених

механізмів, а також вербалізованих і невербалізованих елементів. Розуміння включає два рівні — мовний та змістовий, що є взаємозалежними й неможливими один без одного. Якість розуміння та інтерпретації залежить від контексту та сукупності умов, за яких відбувається комунікація [37].

У своїй роботі дослідник Казміренко запропонував поняття когнітивно-рефлексивної моделі, яку він визначає як підхід для вирішення труднощів і суперечностей, що виникають у процесі проведення принципових переговорів. Основна увага в цьому контексті приділяється тому, як саме дослідник пояснює сутність цієї методики. Одним із ключових принципів моделі є усвідомлення того, що під час переговорів учасники повинні не лише обговорювати конфлікт, але й уважно аналізувати характер власного мислення про нього. Це пов'язано з тим, що мислення в проблемних ситуаціях значно відрізняється від мислення, яке застосовується для вирішення стандартних завдань. У випадку задач мислення є систематичним і базується на дотриманні певних правил, тоді як у проблемних ситуаціях воно набуває творчого характеру. У нестандартних умовах звичні способи мислення та комунікації часто не діють, і їх необхідно генерувати прямо в процесі переговорів. Таким чином, когнітивно-рефлексивна модель спрямована на розвиток саме такого особливого мислення, що дозволяє ефективно реагувати на виклики нестандартної ситуації. Отже у данному контексті вбачаємо полярність когнітивного стилю рефлексивність, як вирішення напруженого аспекту спілкування [17].

У своїй класифікації Бондар виділяє низку когнітивних стилів. Особливу увагу приділено характеристиці полезалежності – полenezалежності як показника співвіднесеності особистісних і пізнавальних параметрів індивіда. Ступінь залежності суб'єкта від контексту сприйняття є важливим чинником, що визначає особливості психічних процесів. Орієнтація на внутрішні референти (тобто здатність покладатися на власні переконання) свідчить про по-

ленезалежність, яка передбачає пріоритет аналізу у всіх аспектах пізнання та мислення.

Поленезалежність також проявляється у вмінні людини розподіляти предмети або ситуації на складові частини відповідно до умов поставлених завдань. На противагу, полезалежність характеризується недостатнім розмежуванням між «я» та «не-я», що призводить до опори на зовнішні референти (орієнтацію на обставини або ж середовище). Ця риса знаходить вираження у синтетичності та синкретичності пізнавальної діяльності. Синтетичність проявляється відповідно на всіх рівнях — від сприйняття до мислення — і характеризується схильністю працювати з нерозчленованими образами або поняттями, а також невмінням виділяти окремі компоненти структури стимулу. Полезалежність – поленезалежність є наскрізною характеристикою психічного розвитку людини. Це підтверджується високим рівнем кореляції між цим показником і такими аспектами, як самооцінка особистості, рівень інтелектуального розвитку тощо [4].

Як один з чинників впливу також слід розглянути проблематику комунікативних бар'єрів, які можуть утворюватися під час спілкування. Адже, як виділив наступний дослідник. Комунікативні бар'єри (від франц. *barriere* – перешкода) являють собою труднощі, що виникають у процесі ефективного обміну інформацією між учасниками спілкування [21]. Отже, те що є основоположним для спілкування, а саме обміну інформацією, може бути недоступним через ті чи інші особливості когнітивного стилю та загальної життєдіяльності індивіда.

Розглянемо приклад дослідження Козміренка, який у своїй науковій роботі аналізує когнітивні бар'єри. Він зазначає, що когнітивне спілкування завжди виникає в умовах проблемної ситуації, яка потребує вирішення. Таким чином, цей вид спілкування нерозривно пов'язаний із контекстом розв'язання конкретного завдання. У процесі такої діяльності суб'єкти мо-

жуть зіштовхуватися з різноманітними труднощами та перешкодами, які мають когнітивний характер і отримали назву когнітивних бар'єрів. Когнітивні бар'єри спілкування визначаються як перешкоди, з якими суб'єкт стикається під час вирішення проблемної ситуації і які необхідно долати для узгодження свідомості з об'єктивними умовами та способами розв'язання завдання. Їхній зміст охоплює широкий спектр когнітивних процесів, а основними психологічними механізмами виступають усвідомлення перешкод, оцінка їх деструктивного впливу та активізація внутрішніх ресурсів для подолання труднощів.

Когнітивне спілкування можна розглядати як діяльнісний процес комунікації, у межах якого формуються спільні погляди на проблемну ситуацію та узгоджуються колективні підходи до її вирішення. Для досягнення взаєморозуміння і ефективного вирішення завдання кожен учасник повинен максимально реалізувати свої когнітивні можливості. Водночас когнітивні бар'єри, що виникають під час спілкування, можуть стимулювати учасників до активного пізнання, суттєво пожвавлюючи перебіг когнітивних процесів у ході спільної діяльності. Важливо зазначити, що такі бар'єри нерідко виконують розвивальну функцію, оскільки спонукають до мобілізації внутрішніх ресурсів, які допомагають подолати труднощі на шляху до досягнення цілі. Таким чином, попри певні ускладнення, когнітивні бар'єри сприяють взаємодії між учасниками комунікації і водночас активізують пізнавальну діяльність..

Отже, комунікативні бар'єри, які тим чи іншим чином виникають протягом будь – якого виду обговорення, дискусії та спілкування при доцільному опрацюванню можуть перетворитися з перешкоди в ефективний спосіб вирішення проблемної ситуації.

Висновки до розділу 1

На підставі проведеного теоретичного аналізу визначено психологічні особливості спілкування як складного процесу соціально-психологічної взаємодії. Згідно з опрацьованими науковими дослідженнями, що включають

роботи як вітчизняних, так і зарубіжних учених, спілкування постає не тільки засобом передачі інформації, але й багатовимірним феноменом, який інтегрує когнітивні, емоційні та соціальні аспекти діяльності особистості. Комунікаційний процес реалізується через дію основних структурних компонентів — комунікатора, реципієнта, повідомлення, каналу та ефекту, що забезпечує цілісність і результативність соціальної взаємодії.

Аналіз теоретичних моделей комунікації підтвердив, що ефективність спілкування залежить не лише від точності й коректності передачі змісту, але й від здатності людей до сприйняття й осмислення інформації, а також інтеракції через вербальні й невербальні сигнали. Особливо важливим аспектом є поліфункціональність спілкування, що охоплює інформаційно-комунікативну, регуляційно-комунікативну та емоційно-комунікативну функції. Ці функції забезпечують процеси обміну знаннями, координації дій та впливу на емоційну сферу учасників взаємодії.

Дослідження наукових джерел зосредило увагу на аналізі структури комунікативного процесу, яка охоплює його зміст, мету, засоби, форми, учасників і результати. Встановлено, що спілкування є контекстно обумовленим та реалізується у формах міжособистісного, групового, масового, безпосереднього й опосередкованого характеру. При цьому важливим чинником є подолання психологічних бар'єрів, спричинених когнітивними, соціокультурними та емоційними розбіжностями між учасниками комунікації. Це підкреслює необхідність формування комунікативної компетентності для забезпечення ефективності взаємодії.

Особливе значення має вивчення взаємозв'язку когнітивного стилю особистості та її комунікативної поведінки. У професійній діяльності ці аспекти набувають особливої актуальності, оскільки передбачають розвиток таких якостей, як аналітичне мислення, емпатія та здатність до чіткого й адекватного вираження своїх ідей. Для представників професій у сфері масових

комунікацій, зокрема для журналістів, аналіз взаємодії когнітивних стилів і комунікативних проявів є важливим елементом успішного виконання професійних обов'язків. Врахування цих аспектів сприяє точній інтерпретації соціальних сигналів і дотриманню високих етичних стандартів у сфері інформаційної діяльності.

Загальний огляд теоретичних підходів до розуміння спілкування підтвердив його глибокий психологічний характер. Цей феномен включає мотиваційні основи взаємодії, механізми соціального сприйняття, специфіку міжособистісного пізнання та регуляцію поведінки. Усі ці компоненти створюють змістовне наповнення процесу комунікації, роблячи його ключовим фактором у соціальному розвитку та професійній самореалізації особистості.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ НА ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ

2.1 Процедура організації та проведення емпіричного дослідження

Одним з основоположних нормативних актів у роботі психолога є «Етичний кодекс психолога», даний документ є гарантом високопрофесійної, гуманної, високоморальної діяльності психологів України, здійснюваної залежно від спеціалізації та сфери їх інтересів. Згідно даного документу, який було прийнято на I Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 грудня 1990 року в м. Києві, у ньому розглянуті та затверджені основні норми та правила за якими мають слідувати психологи у своїй професійній роботі, виділено окремий розділ, який розглядає «Етичні правила психологічних досліджень». Спираючись на даний нормативний акт, слід виділити основні вимоги щодо психологічних досліджень. Отже розглядається планування психологічних досліджень, забезпечення цілковитої надійності результатів, попередження про можливий негативний вплив на тих, хто бере участь в експерименті та надається право відмовитися від участі у дослідженні. У своїй роботі Горбунова В.В. закамуювала ці основні вимоги до психологічних досліджень

Планування психологічних досліджень включає дотримання кількох важливих умов: визначення об'єкта дослідження, чітке та недвозначне формулювання його мети і завдань, встановлення переліку учасників, а також прогнозування можливостей практичного використання отриманих результатів. У процесі роботи психолог самостійно обирає методи, орієнтуючись на принципи максимальної ефективності та наукової обґрунтованості.

Психолог відповідає за забезпечення високої достовірності результатів і несе відповідальність за наслідки прийнятих офіційними особами рішень, що базуються на його висновках і рекомендаціях. При цьому він прагне мі-

мінізувати ризик помилок у діяльності фахівців, які не володіють достатньою експертизою в цій сфері.

Забезпечуючи належний рівень етичності, психолог докладас зусиль для зменшення ймовірності ненавмисного негативного впливу на учасників досліджень. Крім того, він заздалегідь інформує клієнтів про їхнє право відмовитися від участі у дослідженні [11].

Сучасна наукова література, присвячена вивченню взаємозв'язку когнітивного стилю та комунікативної поведінки, охоплює кілька ключових напрямів: дослідження впливу полезалежності й полenezалежності на сприйняття соціальної інформації та рівень комунікативної автономності; аналіз рефлексивно-імпульсивних характеристик у контексті точності й швидкості мовних реакцій; вивчення взаємозв'язку між стилями мислення (аналітичним і глобальним) та вибором стратегій аргументації й структурою дискурсу; а також дослідження впливу когнітивних особливостей на невербальні аспекти комунікації, включаючи міміку, паравербаліку та просторову взаємодію.

Сучасні емпіричні дослідження переважно застосовують комбіновані підходи, які включають стандартизовані психодіагностичні тести, зокрема таблиці Віткіна та рефлексивно-імпульсивні тести, опитувальники для оцінки стилів мислення, розроблені за методами Бремсона і Харрісона. Також використовуються експериментальні завдання і аналіз комунікативних ситуацій. Поперечний дизайн досліджень доповнюється застосуванням описовго та кореляційного аналізу, що дозволяють глибше вивчити взаємозв'язок між когнітивним стилем і параметрами комунікації у респондентів.

Слід також відмітити суттєві обмеження сучасних емпіричних робіт, адже дана сфера неоднорідність методик (різні операціоналізації понять «стиль мислення» і «комунікативна компетентність»), мала репрезентативність вибірок, переважно для таких досліджень добирають діючих студентів, недостатня кількість відповідних досліджень, обмежене використання

мультипоказникових інструментів для аналізу невербальних компонентів. Водночас відзначається тенденція до інтеграції біопсихосоціальних змінних (стрес-індекси, показники виконавчих функцій) у моделі, що підвищує прогностичну цінність досліджень.

Емпіричні результати підкреслюють необхідність індивідуалізованого підходу в навчанні комунікативних навичок (тренінги, адаптовані до когнітивного стилю), а також важливість врахування когнітивного профілю при формуванні команд, підготовці журналістів і медіаспеціалістів, де критична точність подачі інформації поєднується з вимогами оперативності.

Результати теоретико-методологічного аналізу наукової літератури, присвяченої вивченню когнітивного стилю особистості та його взаємодії з спілкуванням, стали основою для подальшого проведення емпіричного дослідження.

Метою емпіричного дослідження є вивчення впливу когнітивного стилю особистості на спілкування.

З метою вивчення впливу когнітивного стилю особистості на спілкування нами проведено емпіричне дослідження, в ході якого були використані наступні методики:

- Методика діагностики комунікативної установки (В. В. Бойко)
- Опитувальник «Стилі мислення» (А. Харрісон, Р. Бремсон)
- Методика ТСОВ-4 (полезалежність / полenezалежність)
- Методика "Самооцінка психічних станів" (за Г. Айзенком)

Емпіричне дослідження проводилося серед випускників спеціальності «Журналістика», які на момент участі перебували у віковому діапазоні 22–24 роки. Завдання констатувального етапу емпіричного дослідження виконувалися протягом вересня-жовтня 2025 року. Загальна вибірка становила 35 осіб, з них 13 чоловіків та 22 жінки. Профіль респондентів, це випускники спеціальності «Журналістика» у своїй більшості вже працевлаштовані у

медіа сфері, рекламі та у інформаційних відділів. Частка чоловіків становила 13 осіб (37,1 %), частка жінок 22 особи (62,9 %).

Працевлаштування: близько 40 % — працевлаштовані в провідних медіа області чи інформаційних агенціях, близько 35 % — працевлаштовані у рекламних агенствах області, близько 25 % — тимчасово не працевлаштовані. Соціально-економічний статус респондентів переважно середній; регіональний фон міські центри. Добір респондентів здійснювався методом цілеспрямованої вибірки, оскільки журналістська діяльність передбачає високий рівень комунікації, що створює оптимальні умови для аналізу взаємодії когнітивних стилів і комунікативних характеристик.

Дане емпіричне дослідження проводилось з використанням мережі Інтернет за допомогою онлайн-інструменту «Google Forms». Дослідження з обов'язковим дотриманням принципів добровільності, конфіденційності, інформованої згоди та недопущення психологічного дискомфорту, про що було описано в попередніх абзацах. Для вирішення завдань констатувального етапу емпіричного дослідження даної кваліфікаційної роботи нами були обрані такі методики психодіагностичного вимірювання:

Методика діагностики комунікативної установки (В. В. Бойко)

Методика спрямована на виявлення характеру базових комунікативних установок — доброзичливості, довіри, відкритості або, навпаки, підозріливості, тривожності та схильності до негативних очікувань у спілкуванні.

На нашу думку, слід розпочати з методи, яка б розкрила комунікативну компетентність випусників вищого навчального закладу, а саме за допомогою методики діагностики комунікативної установки, яка була розроблена В. В. Бойком у 1996 році.

Даний опитувальник містить 45 запитань, розділених на 9 блоків, кожний з яких висвітлює специфіку інтолерантної поведінки особистості у різних умовах спілкування:

- 1) відсутність прийняття або небажання зрозуміти індивідуальні особливості людей;
- 2) схильність оцінювати оточуючих через власні стандарти, вважаючи себе еталоном;
- 3) надмірна категоричність чи консервативність у судженнях, тривожності та широти світогляду;
- 4) невідомість стримувати чи згладжувати негативні емоції в разі зіткнення з замкнестю співрозмовника;
- 5) постійне прагнення змінити або перевиховати партнера по спілкуванню;
- 6) бажання пристосувати інших до власних вимог, звичок чи характеру;
- 7) нездатність або небажання прощати чужі помилки чи випадково завданні неприємності;
- 8) нетерпимість до станів дискомфорту у партнера, зокрема, через хворобу, втому чи поганий настрій;
- 9) небажання або нездатність пристосовуватися до характеру, звичок та поведінки інших учасників комунікації.

Аналіз результатів дослідження надає можливість об'єктивно оцінити проблемні аспекти міжособистісного спілкування.

Твердження опитувальника оцінюються респондентами за трибальною шкалою Ліккерта: від «абсолютно невірно» (0 балів) до «абсолютно вірно» (3 бали). Рівень комунікативної толерантності визначається як сума балів за всіма субшкалами де максимальне значення становить 135 балів. Чим більша загальна сума балів, тим нижчий рівень комунікативної толерантності особистості, що і буде свідчити про підвищену інтолерантність. Це, своєю чергою, проявляється у більшій нетерпимості до оточуючих та відповідно підвищує зрозумання ризику конфліктів.

Опитувальник «Стилі мислення» (А. Харрісон, Р. Бремсон)

У даному емпіричному дослідженні, також було використано адаптовану версію опитувальника, розробленого Р.Бремсоном та А.Харрісоном у 1984 році. Даний опитувальник визначає домінування одного або кількох стилів мислення – аналітичного, синтетичного, прагматичного, ідеалістичного, реалістичного.

Кожен пункт цього опитувальника складається з твердження та п'яти можливих варіантів його завершення. Завдання респондента ранжувати кожне завершення речення, зазначаючи у відповідному полі номер від 1 до 5. Цифри означають міру схильності респондента до тієї чи іншої відповіді: де 5 — найбільше підходить, а 1 — найменше підходить. Кожне число може бути використане лише один раз у межах групи з п'яти закінчень. Навіть якщо декілька варіантів здаються однаково прийнятними, необхідно їх упорядкувати. Кожне з п'яти завершень у групі повинно отримати свій унікальний номер: 5, 4, 3, 2 або 1.

З використанням даного опитувальника «Стилі мислення» Р. Бремсона та А. Харрісона було досліджено те, яким інтелектуальним стилям надають перевагу студенти. Як виявилось, респонденти, в більшості випадків, надають перевагу певному одному стилю мислення, хоча і не нехтують окремими елементами інших стилів.

Методика ТСОВ-4 (полезалежність / полenezалежність)

Дана методика вагома у цьому емпіричному дослідженні, адже спрямована на вимірювання типу когнітивного стилю за критерієм залежності або незалежності від поля.

Опитувальник містить в собі 54 твердження, кожне з яких оцінюється за 4-бальною шкалою: 1 - ні, це не так; 2 - можливо, так; 3 - правильно; 4 – абсолютно правильно. За кожною шкалою респондент може набрати від 6 до 24 балів. Запитання на брехливість № 3; 12; 21; 30; 39; 48. Якщо респондент отримує наступні діапазони балів:

Від 6 до 12 балів - результати можна вважати достовірними;

Від 13 до 18 балів – результати слід трактувати умовно;

Від 19 до 24 бали – результати вважаються недостовірними тесту.

Обробка результатів тесту здійснюється шляхом підсумування балів, отриманих респондентом, за кожною шкалою. Загальний результат має такі інтерпретації:

Від 48 до 96 балів свідчить про високий рівень польової залежності.

Від 97 до 143 балів вказує на середній рівень самостійності у досліджувальній сфері

Від 144 до 193 балів свідчить про низький рівень польової незалежності (або високу залежність від оточення).

Методика «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка

Методика використовувалася для визначення тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності, які є ключовими характеристиками емоційно-вольової регуляції, здатними впливати на комунікативні прояви.

Дана методика включає 40 тверджень, що описують різні психологічні стани. Якщо стан є часто характерним для особистості, присвоюють 2 бали, якщо рідко 1 бал, якщо зовсім не стосується 0 балів. Особистісний опитувальник Айзенк відзначається високими показниками валідності та надійності, тому активно застосовується у практичній психологічній діагностиці. Тестовий матеріал розділений на чотири блоки, які відповідають станам тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності. Після заповнення проводиться самооцінювання шляхом визначення балів для кожної категорії виразів залежно від малих, помірних чи значних проявів таких станів, як тривожність, агресивність, ригідність та фрустрація. Результати емоційних станів поділяються на три рівні:

- низький (0-7 балів)
- середній (8-14 балів)

– високій (15-20 балів)

Отже, розглянемо результати досліджуваних, отриманих за методикою діагностики комунікативної установки В. Бойко (Рис. 2.1.)

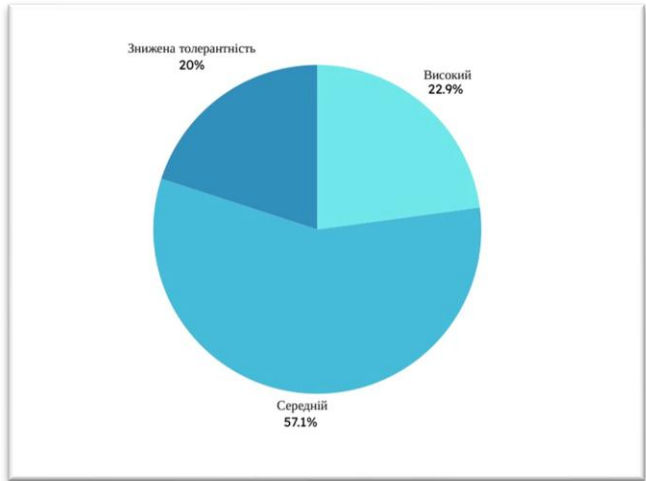

Рис.2.1. Показники прояву комунікативної толерантності

Аналізуючи дані отримані результати, слід визначити, що у даній групі респондентів переважає середній рівень комунікативної толерантності, що на нашу думку є типовим для молодих спеціалістів гуманітарного спрямування. Водночас майже третина (22,9%) демонструє високу толерантність, що відповідає професійним вимогам у журналістиці й медіа. У той час як, наявність (20%) відповідачів зі зниженою толерантністю свідчить про потребу в розвитку емоційної регуляції та розвинення більш ефективніших навичок комунікативної поведінки. Також слід детальніше розглянути результати отримані за 9 субшкалами, які пропонує дана методика (Табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

Субшкала	Середній бал	Рівень інтолерантності
відсутність прийняття або небажання зрозуміти індивідуальні особливості людей	5,8	Низький-середній
схильність оцінювати оточуючих через власні стандарти, вважаючи себе	6,5	Середній

еталоном;		
надмірна категоричність чи консервативність у судженнях, трива гнучкості та широти світогляду;	7,3	Середній-помірно підвищений
невміння стримувати чи згладжувати негативні емоції в разі зіткнення з замкнестю співрозмовника;	5,1	Низький
постійне прагнення змінити або перетворити партнера по спілкуванню;	6,2	Середній
бажання пристосувати інших до власних вимог, звичок чи характеру;	6,7	Середній
нездатність або небажання прощати чужі помилки чи випадково завданні неприємності;	4,8	Низький
нетерпимість до станів дискомфорту у партнера, зокрема, через хворобу, втому чи поганий настрій;	4,3	Низький
небажання або нездатність пристосуватися до характеру, звичок та поведінки інших учасників комунікації.	7,1	Середній-помірно підвищений

Інтерпретуючи дані результати за субшкалами можемо підсумувати, деякі комунікативні труднощі, які проявляє дана група резондантів, а саме демонструє схильність до оцінювання оточуючих через власні стандарти, виявляти певну категоричність у судженнях, наполягання на власній думці, а також складність у пристосуванні до різних типів партнерів.

На противагу, комунікативних труднощам, група респондентів виявляє наступні добре сформовані стори комунікації, серед яких вміння регуляції власних емоцій, здатність до швидкого прощення та відсутність тривалих образ до співрозмовника та толерантність до дискомфорту інших. Беручи до уваги освітню та професійну сферу респондентів, можемо підсумувати, що

дані результати будуть доцільними для ефективної роботи для успішного журналіста, рекламіста або ж піарника, але також слід взяти до уваги і виражену тенденцію до самоствердження, підвищену критичність та обмежену гнучкість у контакті з людьми. Ці фактори, можуть стати чинником психологічного бар'єру, сварок та непорозумінь у спілкуванні. У даному випадку, групі респондентів слід звернути увагу на дані чинники, аби унеможливити конфлікти та підвищити свою ефективність спілкування.

Наступним слід розглянути результати проведеного дослідження, отриманих за опитувальником «Стилі мислення» А. Харрісона та Р. Бремсона (Табл. 2.2.). За допомогою, якого було досліджено яким інтелектуальним стилям надають перевагу випускники.

Таблиця 2.2.

Провідний стиль	Кількість респондентів
Синтетичний	3
Ідеалістичний	4
Прагматичний	8
Аналітичний	9
Реалістичний	10
Змішаний	3

За результатами дослідження, у респондентів серед інших інтелектуальних стилів найбільше переважає реалістичний тип мислення. Ця група респондентів, випускники спеціальності журналістика, вирізняється орієнтацією на факти, конкретну інформацію та можливості її практичного застосування. Типова професійна діяльність таких спеціалістів передбачає швидке знаходження оптимальних рішень, уміння працювати з даними, відокремлювати суттєве від другорядного та зосереджуватись на досягненні результату. Варто зазначити, що реалістичний стиль мислення цих респондентів сприяє

оперативному аналізу й перевірці достовірності інформації, що узгоджується з професійними стандартами журналістики. Водночас їхня схильність до прагматичного стилю мислення посилює практичну орієнтацію та здатність приймати рішення за обмежених часових ресурсів.

Також слід акцентувати увагу на аналітичному типі мислення, який значною мірою притаманний цій групі. Освітня підготовка випускників, що включає такі компоненти, як медіаграмотність, критичне мислення та аналіз інформаційних потоків, робить аналітичний підхід ключовим елементом їхньої когнітивної діяльності. Більшість респондентів демонструють логічний підхід до вирішення завдань, прагнення до структурованості, систематичної перевірки аргументів і аналізу доступних даних. Такий стиль забезпечує підвищену здатність до рефлексії, знижує рівень імпульсивності та сприяє більш зваженому прийняттю рішень, що є особливо цінним у сфері медіа.

Серед іншого менша вираженість синетичного типу мислення, який у свою чергу виражається у креативності, створенні нових ідей, інтепретуванні фактів та створюванні контенту у нестандартному форматі, для даної вибірки людей. Свідчить про те, що дана частина вибірки людей схильні до більш креативного та творчого підходу у роботі, що є також вагомою частиною у будь якій медіа сфері, хоча і не провідною, беручи до уваги, що більшість респондентів працюють саме в інформаційній сфері, для якої перевагою, є саме чіткий аналіз та подання фактів.

Також менша вираженість, такого типу мислення як ідеалістичний, який зазвичай передбачає орієнтацію на цінності, етичні стандарти, міжособистісні взаємини. Може вказувати, на більш інтуїтивну складову, бажання ідальни рішень та зосередження на загальнолюдськи цінностях. У перспективі мефіа сфери, може виступати як і перевагою через притаманну емпатію,

та і шкодою через занадте зосередження на емоційній сфері ніж на фактології.

Далі слід розглянути результати проведеного дослідження, отриманих за методикою «ТСОВ-4» В. Селіванового та К. Осокіної (Рис.2.2.) За допомогою, якої було досліджено якому когнітивному стилю полезалежність/полenezалежість надають перевагу респонденти.

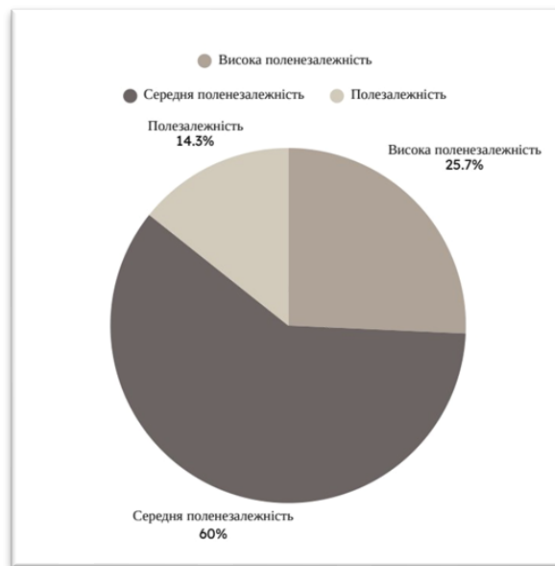

Рис.2.2. Результати за методикою «ТСОВ-4» (В.В. Селіванового та К.А. Осокіної)

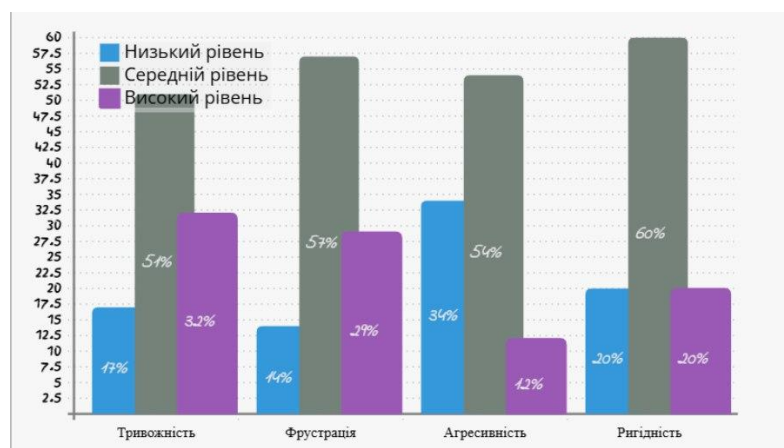
Отже, представлені результати засвідчують, що показники високої полenezалежності присутні у 9 респондентів (25,7%), середньої полenezалежності у 21 респондента (60%) та полenezалежність у 5 респондентів (14,3%). У запитаннях, які на брехливість загальний показник складає 10,8 балів, що вказує на валідність даних результатів.

Висока полінезалежність, яка представлена у 9 респондентів (25,7%), свідчить про те що дані індивіди мають власні когнітивні схеми, менше орієнтуються на авторитети, здатні приймати творчі та нестандартні рішення, а також вони більш критичні до інформаційного поля. Дані респонденти виявляють автономність у прийнятті рішень, здатність до критичного аналізу інформації.

Середня полінезалежність яка представлена у 21 респондента (60%), та яка переважає у даному дослідженні, свідчить про збереження автономності у роботі, але також і схильність до адаптацій у командній роботі, редакційній політиці. Слід відзначити, що дані результати підкреслюють, що дані респонденти є молодими фахівцями медіа, для яких важливо підтримувати баланс між ретельним аналізом та вмінням адаптації під сучасні виклики.

В той час як полезалежність, яка пердставлена у 5 респондентів (14,3%), свідчить, про те що дані опитувані значною мірою орієнтуються на думку інших, демонструють емоційну залежність від соціальних оцінок, а також можуть мати труднощі з критичною оцінкою ситуації, що у журналістській сфері може викликати труднощі. Дані респонденти для успішної кар'єри у журналістиці можуть потребувати удосконалення розвитку критичного мислення, навичок самосітйного аналізу інформації, без стороннього впливу, стресостійкості та саморегуляції.

Далі розглянемо результати проведеного дослідження, отриманих за методикою «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка (Рис.2.3.) За допомогою, якого, у контексті даного дослідження опитувальник використано для оцінки ригідності-гнучкості.

**Рис.2.3. Результати за методикою «Самооцінка психічних станів»
(Г.Айзенка)**

Отже, представлені результати засвідчують, респонденти з гнучким когнітивним контролем 29% (10 осіб), респонденти, які демонструють ригідний когнітивний контроль 20% (7 осіб).

У межах когнітивного стилю показник фрустраційності свідчить про домінування гнучкого когнітивного контролю. Висока фрустраційність у цьому контексті трактується як здатність до оперативного реагування на труднощі, активного пошуку нових шляхів вирішення задач і підвищеної пластичності мислення. Для молодих фахівців у медіасфері, які працюють в умовах динамічних і насичених інформаційних потоків, це є функціонально обґрунтованим і сприяє високому рівню адаптивності.

Важливим аспектом дослідження став індекс ригідності, який для більшості респондентів виявився низьким або помірним. Лише приблизно 20% вибірки продемонстрували помітно ригідний когнітивний контроль. Це свідчить, що серед фахівців медіа переважає гнучкий когнітивний стиль, що додатково підтверджується результатами методики «Типи мислення» та кореляційним аналізом. Невисока ригідність молодих журналістів, імовірно, обумовлена необхідністю швидко перемикатися між завданнями, взаємодіяти в різних комунікаційних форматах та адаптуватися до непередбачуваних змін професійного середовища.

Вибірка респондентів демонструє переважання гнучкого когнітивного стилю, що проявляється у високій фрустраційності, помірній тривожності та низькій ригідності. Такий профіль є оптимальним для роботи в інформаційній і комунікаційній сферах, оскільки він забезпечує адаптивність, креативність та здатність ефективно діяти у швидкозмінному комунікаційному середовищі.

2.2. Результати дослідження впливу когнітивного стилю на процес спілкування

Для визначення впливу когнітивного стилю особистості на процес спілкування, попередні отримані шляхом опитування результати, були підсумовані за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона, що застосовується для дослідження взаємозв'язку двох змінних, виміряних у метричних шкалах на одній і тій же вибірці. Він дозволяє визначити, наскільки виражена пропорція двох змінних. Ми отримали наступні результати. (Табл.2.3.)

Таблиця 2.3.

Показ- ники	Ем- патійна ко- мунікація	Толерантність у спілкуванні	Рівень ко- гнітивних умінь	Емоційно- поведін- кові стани за Айзен- ком	Само- регуляція у спілкуванні
ПР (поленеза- лежність)	0.42	0.38	0.47	-0.31	0.44
ГН- конг (гнуч- кість,фрустр ація)	0.44	0.39	0.41	0.46	-0.35

Позитивні кореляції поленезалежності з емпатійністю ($r = 0.42$), толерантністю ($r = 0.38$), комунікативними уміннями ($r = 0.47$) та саморегуляцією ($r = 0.44$) свідчать про те, що особи з більш автономним, структурованим стилем переробки інформації краще орієнтуються в умовах міжособистісної взаємодії.

Поленезалежні респонденти легше відокремлюють суттєве від несуттєвого, краще розуміють емоційні сигнали та здатні до гнучкого підлаштування у спілкуванні.

Також відзначаються стабільні позитивні кореляції у гнучкості когнітивного стилю з емпатійністю ($r = 0.44$), толерантністю ($r = 0.39$), комунікативними вміннями ($r = 0.41$) та саморегуляцією ($r = 0.46$).

Це підтверджує, що адаптивність когнітивного контролю прямо покращує процес спілкування, також те, що людина швидше перебудовується та адекватніше реагує на стресор. Водночас гнучкість зменшує бар'єри та тривожність у комунікації. Гнучкий когнітивний контроль сприяє адаптивному, відкритому та більш ефективному спілкуванню.

У ході проведеного дослідження було встановлено, що комунікативна поведінка випускників спеціальності «Журналістика» демонструє низку специфічних характеристик, безпосередньо пов'язаних із провідним когнітивним стилем особистості. Особливості встановлених закономірностей пояснюються як індивідуально-психологічними особливостями респондентів, так і професійними вимогами до майбутніх журналістів, які передбачають розвинуті навички спілкування, здатність до швидкої обробки інформації, аналітичного мислення та емоційної стійкості.

Особи з полenezалежним когнітивним стилем продемонстрували виражену автономність у комунікативних діях, вміння зберігати індивідуальну точку зору та відстоювати її в дискусіях. Вони відзначаються аналітичністю мислення, що позитивно впливає на точність формулювання висловлювань, логічність структурування інформації та здатність критично оцінювати зміст повідомлення. Їхня комунікативна поведінка характеризується стійкістю до зовнішніх впливів та зниженою залежністю від думки співрозмовника. У контексті журналістської діяльності такі респонденти проявляють компетентність у ситуаціях, де необхідно зберігати нейтральність, критичність та здатність протистояти тиску.

Полезалежні учасники, навпаки, продемонстрували більшу чутливість до соціальних сигналів, виражену схильність орієнтуватися на емоційний

стан співрозмовника та групові норми. У процесі комунікації вони частіше уніфікували свою позицію з позицією партнера, демонстрували гнучкість, однак інколи втрачали власну аргументованість. Для журналістів із таким стилем мислення властива ефективність у роботі, пов'язаній з інтерв'юванням, встановленням контакту, емпатійним слуханням; однак менш виражена тенденція до критичного аналізу інформації може виступати професійним обмеженням.

Проведений аналіз демонструє, що респонденти з гнучким когнітивним стилем характеризуються більш адаптивними моделями комунікативної поведінки, кращою здатністю до переробки інформації в умовах зміни ситуації та вищим рівнем соціальної пластичності. Навпаки, респонденти з ригідним когнітивним контролем виявляють тенденцію до труднощів у переключенні між комунікативними завданнями, формалізованості мовлення та меншої толерантності до невизначеності.

Респонденти з високою фрустраційністю продемонстрували швидку реактивність на комунікативні перешкоди, здатність змінювати алгоритми взаємодії, активність у пошуку нових шляхів розв'язання ситуацій міжособистісного характеру. Ці респонденти показали більш розвинені навички адаптивної комунікації, ефективно долають психологічні бар'єри та здатні підтримувати продуктивний діалог навіть в умовах емоційного напруження.

У той же час респонденти з високою ригідністю часто демонстрували складнощі у варіативній комунікативній поведінці, схильність до стереотипних моделей мислення та знижений рівень спонтанності в міжособистісних взаємодіях. У комунікації це проявляється у вигляді фіксованих мовленнєвих стратегій, труднощів у прийнятті альтернативних точок зору та підвищених чутливості до зміни контексту. Такі особи частіше повідомляли про внутрішню напругу в інформаційно насичених ситуаціях та про труднощі в регуляції власних емоційних станів.

Отримані результати підтверджують, що когнітивний стиль є важливим чинником формування комунікативної поведінки молодих журналістів. Поленезалежність сприяє автономності та критичності, полезалежність – емпатійності та гнучкості; когнітивна ж гнучкість забезпечує швидке вирішення конфліктів та створення більш ефективних підходів до спілкування, а також ступінь адаптивності до зміни ситуації. Отже, професійна успішність майбутніх журналістів частково залежить від відповідності їхнього когнітивного стилю вимогам конкретного виду журналістської діяльності, що підтверджує актуальність і значущість проведеного дослідження.

У межах проведеного емпіричного дослідження було підтверджено наявність статистично значущого зв'язку між когнітивним стилем особистості та особливостями її комунікативної поведінки. Отримані результати засвідчили, що поленезалежні респонденти відзначаються більшою автономністю у міжособистісній взаємодії, аналітичністю у сприйманні інформації та стійкістю до зовнішніх впливів, що відповідає теоретичним засадам когнітивного стилю незалежності від поля. Полезалежні учасники, навпаки, виявляють вищу чутливість до соціального контексту, підвищену орієнтацію на міжособистісні сигнали та емоційно забарвлені стимули.

Комплексне використання методик — діагностики комунікативної установки за В. В. Бойком, опитувальника «Стилі мислення» А. Харрісона та Р. Бремсона, тесту ТСОВ-4 на поленезалежність/полезалежність та методики "Самооцінка психічних станів" за Г. Айзенком — забезпечило цілісне дослідження когнітивних і комунікативних особливостей респондентів. Це дозволило поглиблено охарактеризувати взаємодію між мисленнєвими стилями, ригідністю мислення та параметрами комунікативної поведінки.

2.3. Методичні рекомендації щодо покращення якості спілкування

Завдяки проведеному емпіричному дослідженню було виявлено кореляцію між різними когнітивними стилями (полезалежність/поленезалежність,

когнітивна гнучкість та когнітивна ригідність) та комунікативною поведінкою у респондентів, як наслідок нами було створено та закумульовано методичні рекомендації задля покращення ефективності спілкування осіб з різним когнітивними стилями.

Розробка даних рекомендацій покликана задля покращення якості та ефективності спілкування для осіб з різними когнітивними стилями задля унеможливлення психологічних бар'єрів та конфліктів.

Загальні рекомендації для покращення комунікативного поведінки:

- Практика вправ на аналіз ситуацій з різних точок зору – розгляд соціальних подій очима інших людей.
- Стимулювання ініціативності у спілкуванні та соціальній активності – обговорення важливих питань і проблем, що викликають занепокоєння.
- Проведення тренінгів асертивної поведінки для формування впевненості у взаємодії.
- Організація практичних занять з активного слухання та вміння конструктивно висловлювати свої думки.
- Засвоєння методик для ефективного розв'язання конфліктів у різних ситуаціях.
- Виконання вправ, спрямованих на подолання комунікативних бар'єрів.
- Ознайомлення з техніками емоційної саморегуляції та зменшення тривожності.
- Розвиток навичок продуктивної міжособистісної комунікації.
- Практикування вправи «Я-повідомлення» Висловлення власних почуттів без звинувачень.
- Практикування вправи «Відкладена реакція». Слід робити паузу 5–10 секунд перед відповіддю. Знижує імпульсивність та підвищує усвідомленість відповіді.

- Практикування толерантності до комунікативних відмінностей інших людей.
- Введення гнучких форматів колективної роботи. Запровадження брейнштормів, обговорення коротких відволікаючих від роботи тем.

Запропоновані рекомендації та вправи орієнтовані на розвиток гнучкості мислення, вдосконалення емоційної саморегуляції й покращення ефективності комунікації в різних аспектах соціальної взаємодії. Їхнє регулярне впровадження сприяє зміцненню міжособистісних зв'язків, забезпечує продуктивний обмін інформацією та мінімізує ризик непорозумінь у навчальних, соціальних і професійних ситуаціях в умовах сучасності.

Висновки до розділу 2

Проведене емпіричне дослідження було спрямоване на аналіз впливу когнітивного стилю особистості на комунікативний процес серед наступної вибірки, а саме випускників спеціальності «Журналістика» Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. Результати засвідчили взаємозв'язок між типами когнітивного стилю та різними аспектами комунікативних характеристик особистості. Основою для дослідження послужив теоретико-методологічний аналіз наукових джерел, які висвітлюють зв'язок між когнітивними особливостями та комунікативною поведінкою. Під час проведення дослідження, були дотримані етичні вимоги психологічних досліджень відповідно до положень «Етичного кодексу психолога».

Результати дослідження показують, що у випускників журналістики спостерігається середній рівень комунікативної толерантності, однак існує значна індивідуальна різноманітність. Близько третини учасників демонструють високий рівень толерантності, що відповідає професійним вимогам медіасфери, тоді як приблизно 20% мають знижену комунікативну толерантність. Це вказує на потребу в розвитку навичок емоційної регуляції та ефективного спілкування. Аналіз субшкал методики Бойка виявив, що основні

труднощі в спілкуванні пов'язані зі схильністю оцінювати інших через власні стандарти, категоричністю суджень і недостатньою адаптивністю до різних співрозмовників. У той же час чітко розвинені навички керування емоціями, здатність швидко прощати та приймати дискомфорт інших.

Дослідження когнітивних стилів за опитувальника Харрісона і Бремсона показало, що домінуючим стилем мислення серед респондентів є реалістичний, який орієнтований на використання конкретної фактологічної інформації та її практичне застосування. Не менш поширеними є аналітичний і прагматичний стилі мислення, які сприяють структурованому аналізу даних, критичному осмисленню та оперативному прийняттю рішень. Менше виражені синтетичний і ідеалістичний стилі, які пов'язані з творчістю, етичними стандартами й ціннісними установками. Проте саме ці стилі підтримують емоційну й соціальну адаптивність у професійній діяльності.

Результати тесту ТСОВ-4 свідчать про переважання середнього рівня полінезалежності серед респондентів (60%), що свідчить про баланс між самостійністю й умінням працювати в команді. 25,7% опитаних характеризуються високим рівнем полінезалежності, що відображає їхній творчий підхід, критичне мислення та здатність до автономного прийняття рішень. Полезалежність зустрічається у 14,3% респондентів, виявляючи більшу схильність орієнтуватися на думку інших. Це вказує на необхідність удосконалення критичного мислення й навичок саморегуляції для успішної професійної адаптації.

Методика оцінки психологічних станів засвідчила, що більшість респондентів має гнучкий когнітивний контроль, високий рівень стійкості до фрустрацій і помірний рівень тривожності. Ці характеристики є оптимальними для роботи у динамічних умовах інформаційної діяльності. Однак близько 20% продемонстрували ригідність когнітивного контролю, що співвідноситься

ся з формальним стилем мислення та створює труднощі при адаптації до нових обставин.

Математичний проведений аналіз виявив статистично значущі зв'язки між когнітивними стилями та комунікативними характеристиками. Поленезалежність виявилася позитивно пов'язаною з емпатією, толерантністю, комунікативними навичками та здатністю до саморегуляції, що свідчить про вищий рівень автономності та аналітичності у міжособистісних стосунках. Наявність гнучкого когнітивного стилю сприяє більш успішній адаптації до змінних умов спілкування, зменшенню комунікативних бар'єрів і зниженню чутливості до стресу. Особи з полезалежним стилем мислення характеризуються високим рівнем соціальної чутливості, орієнтацією на групові норми та емпатійністю, проте зазвичай менш критично сприймають інформацію, що визначає особливості їхньої професійної комунікації.

Розроблені нами методичні рекомендації покликані покращити ефективність процесу спілкування респондентів, адже під час дослідження проглядається динаміка частинної комунікаційної закритості, що є перешкодою у професійній сфері медіа. Також дані методичні рекомендації, можуть бути корисними широкому спектру осіб: працівникам соціальних сфер, практикуючих психологам, працівникам медіа сфер.

ВИСНОВКИ

У процесі підготовки випускної кваліфікаційної роботи було проведено теоретико-емпіричне дослідження впливу когнітивного стилю на процес спілкування, що набуває особливої актуальності в умовах сучасної глобальної цифровізації та зростаючої різноманітності соціальних груп. Підсумовуючи, можна зазначити, що ми успішно виконали поставлені завдання, які були визначені у вступі до даної роботи:

Проаналізували науково-теоретичні підходи до розуміння когнітивного стилю та його класифікацій. Нами було проаналізовано науковий доробок дослідників, які вивчали когнітивний стиль, спілкування та їх вза'єзв'язок та вплив. Такі дослідники, як: Бачинська С.В., Волинець Н.В., Бондар С.І., Дробот О.В., та Пушкар О.А. Чеботарьова А.І. досліджували зміст поняття когнітивного стилю, його особливості, те як він досліджується у теоретичному аспекті протягом останніх десятиліть, як у біологічному аспекті, як окрему індивідуальну стратегію та як соціальну детермінацію. Інші ж дослідники зосередили свої зусилля на дослідженні впливу когнітивного стилю, як одного з основних чинників становлення особистості, її навчальної спроможності, академічної успішності та загальної інтелектуальної зрілості, ці аспекти розглядали дослідники, Заболотна Н.М., Омелянська В.І., Іванова І.О., Мартинюк І.А., Власенко А.А., Максименко С.Д., Пасічник І.Д. У сфері ж впливу когнітивного стилю на процес спілкування та саму структуру комунікації широко дослідили, наступні дослідники: Олійник В.В., Орбан-Лембрик Л.Е., Засєкіна Л.В., Пастрик Т.В., Філоненко М.М. Загалом протягом теоретичного дослідження питання впливу когнітивного стилю на процес спілкування, нам вдалося підсумувати наступні тези:

Когнітивний стиль є стійкою характеристикою, що формується в дитинстві та змінюється повільно упродовж життя. Хоча стиль відносно стабільний, він може частково модифікуватись під впливом навчання, до-

свіду або соціального контексту. Сучасна психологія визнає наявність не одного, а багатьох стилів, які можуть поєднуватися в одній особистості. Когнітивні стилі оцінювалися як форми інтелектуальної активності вищого рівня порівняно зі звичайними когнітивними процесами, адже їхня головна функція полягала не лише у сприйнятті та обробці зовнішньої інформації, а й у координації та регулюванні основних пізнавальних механізмів.

Визначили психологічні особливості спілкування як процесу взаємодії. Під час теоретичного розгляду даного завдання, ми опрацювали теоретичну частину психологічних особливостей спілкування, як процесу взаємодії таких дослідників, як Бойчук М.П., Слободянюк Т., Мамчур Л., Шишкіна Х.Ю., Філоненко М.М. Та визначили наступне, спілкування у своїй формі є надважливим аспектом соціальної взаємодії індивіда, а саме дослідники розглядаються такі психологічні особливості спілкування: дослідниця Олійник виділяє феноменологію спілкування, а саме численні взаємозв'язки між людьми, обміні діяльністю, інформацією, знаннями та навичками. Бачинська та Волинець виділили, те що завдяки спілкуванню індивід вибудовує свої взаєми з іншими людьми. Також важливим психологічним аспектом спілкування, слід виділити, те що за наявності визначених психологічних бар'єрів, між співбесідниками можуть виникати непорозуміння, а саме через низку відмінностей у світогляді (політичних, соціальних, релігійних та інших), також до аспектів слід віднести тип нервової системи, який досліджував Пушкар О.А., дослідник виділів, що у питаннях розумового навантаження слід приділити увагу, таким аспектам діяльності як планування та систематичний контроль.

Визначили валідні психодіагностичні методики для оцінки когнітивного стилю та особливостей спілкування. Беручи до уваги специфіку даного дослідження, ми у рамках даної роботи дійшли висновку щодо валідності наступних методик, а саме чотирьох методик: діагностики комунікативної

установки (В. В. Бойко), опитувальник «Стилі мислення» (А. Харрісон, Р. Бремсон), методика ТСОВ-4 (полезалежність / полenezалежність), методика "Самооцінка психічних станів" (за Г. Айзенком) Ці методики, було обрано не випадково, а саме слід звернути увагу на те, що дані методики виявляють найкращі результати та вважаються найбільш валідними серед інших, також беручи до уваги специфіку нашого дослідження, а саме емпіричне дослідження когнітивного стилю на процес спілкування, ми вважаємо цей набір з 4 методик валідними, серед іншого тому, що дві методики спрямовані на дослідження комунікативного аспекту індивіда, в той час як дві інші методики спрямовані на дослідження схильності до окремого когнітивного стилю, серед якого полезалежність/полenezалежність та когнітивна гнучкість/когнітивна ригідність.

Емпірично вивчили особливості взаємозв'язку окремих типів когнітивного стилю із комунікативними ознаками особистості. Як наслідок, проведенням даного емпіричного дослідження, ми маємо змогу зробити висновок, щодо взаємозв'язку окремих типів когнітивного стилю з комунікативними ознаками особистості. А саме під час проведення дослідження, завдяки отриманим результатами та кореляційного аналізу за Пірсоном, ми зробили висновок, щодо позитивної кореляції та взаємозв'язку когнітивного стилю полезалежність/полenezалежність та когнітивної гнучості з наступними складниками спілкування, а саме емпатійна комунікація, толерантність у спілкуванні, рівень когнітивних умінь, емоційно-поведінкові стани за Айзенком та саморегуляція у спілкуванні. Як висновок, ми можемо підтвердити що у даному дослідженні, виділено взаємозв'язок когнітивних стилів та процесу спілкування на прикладі наведеної вибірки, а саме випусників спеціальності «Журналістика» Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, яка складалася з 35 осіб, 22 жінок та 13 чоловіків.

На основі отриманих результатів нами було розроблено методичні рекомендації, задля покращення ефективності спілкування. Дані рекомендації, можуть бути використані для покращення професійної підготовки журналістів і медіафахівців, у сфері психологічного консультування, створенні тренінгів для розвитку комунікативних навичок, а також при формуванні індивідуальних підходів у роботі з молоддю спеціалізованого спрямування, також можуть бути доцільними у роботі соціальних працівників, педагогів, працівників медіа сфери. Дані рекомендації покликані покращити процес спілкування, унеможливити конфлікти та підняти рівень ефективності спілкування осіб з різними когнітивними стилями.

Висновки для подальшого поглибленого дослідження теми впливу когнітивного стилю на процес спілкування, ми розглядаємо глибинне дослідження впливу когнітивного стилю на процес спілкування у випускників медійної сфери непрацюючих у даній сфері, адже у даному дослідженні завдяки емпіричним дослідженням виявлено зв'язок між когнітивним стилем та процесом спілкування, але питання щодо особливостей когнітивного стилю непрацюючих випускників не було розкрито глибинно, тож як висновок, ми розглядаємо дане питання, як майбутню подальшу тему для більш розширеного наукового розвитку у питанні впливу когнітивного стилю на процес спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачинська С.В., Волинець Н.В. Теоретичні засади психологічних особливостей спілкування. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2013. № 2. С. 16-22.
2. Біла І. М., Копилова С. В. Психологічні особливості прояву когнітивних стилів особистості. Габітус. Вип. 57. 2024. С. 343–347.
3. Бойчук. М.П. Особливості структурної організації взаємозв'язку показників пам'яті та типів репрезентативних систем у залежності від статі досліджуваних. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2(1). С. 15-19.
4. Бондар С.І. Когнітивний стиль як індивідуальна стратегія переробки інформації особистістю. Вісник Харківського Університету. № 498. 2000. С.13-17.
5. Бушуєва Т., Авер'янова А. Когнітивний стиль та властивості уваги особистості. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 11. С. 36-47.
6. Буцак Г. Взаємозв'язок когнітивно-стильових параметрів та особливостей навчальної діяльності в осіб юнацького віку. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології". 2019. Вип.24.
7. Власенко А. А. Про адаптаційну функцію когнітивного стилю особистості. Актуальні проблеми психології Інституту психології імені Г. С. Костюка. Т. І. Вип. 51. 2019. С. 31-36.
8. Власенко О.О. Психологічний аспект сприйняття мовлення в професійному спілкуванні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2022. № 5 с. 32-36.

9. Гейко Є.В., Завацька Н.Є., Смирнова О.О., Френкель Є, Каламайко Д.Ю. Соціально-психологічні особливості проявів когнітивного стилю у структурі цілісності особистості. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць. 2024. № 2(64). С. 235–245.
10. Генералова О. М. Полезалежність / полenezалежність як детермінанта індивідуальностильових особливостей спілкування. Актуальні проблеми науки та освіти : зб. матеріалів XVI підсумк. наук.-практ. конф. ви-кладачів МДУ / за заг. ред. К. В. Балабанова. Маріуполь : МДУ, 2014. С. 314–316.
11. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень. Практична психологія соціальна робота. 2005. № 3. С. 14.
12. Дерев'янка С. П. Когнітивна психологія : навч. посібник. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2012. 184 с.
13. Дробот О.В., Пушкар О.А. Особливості біологічної та соціальної детермінації когнітивного стилю особистості. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія». 2024. № 4. Т. 35 (74). С. 6–11.
14. Заболотна Н. М., Омелянська В. І. Когнітивні стилі, творчі здібності та життєстійкість у структурі індивідуальності людини. Габітус. 2023. Вип. 46.
15. Заболотна Н.В. Теоретичні та емпіричні проблеми дослідження когнітивних стилів. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Вип.24. 2013. С. 42-46. URL: <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2450> (дата звернення: 25.08.2025).
16. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. - 2-ге вид., переробл. і доп. - Вінниця: Нова Книга, 2004.- с.204-205.

- 17.Засади когнітивної психології спілкування / наук. ред. В. П. Казміренка. Кіровоград, 2013. 389 с.
- 18.Засєкіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Медицина, 2015. 216 с.
- 19.Іванова І.О., Мартинюк І.А. Стиль мисленнєвої діяльності сучасної студентської молоді як науково-практична проблема. Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». Т. 12. №. 3. С. 32–43
- 20.Каламаж Р.В. Когнітивно-стильовий вимір у психологічних дослідженнях. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1443/1/Kalamazh_130912.pdf (дата звернення:15.09.2025).
- 21.Козирєв М.П. Комунікативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2014. Випуск 1. С. 201-211.
- 22.Коструба Н. С. Когнітивно-стильова характеристика комунікативної компетентності студента / Психологічні перспективи. - 2020. - Вип. 35. - С. 68-82.
- 23.Максименко С.Д., Пасічник І.Д. Роль когнітивно-стильових особливостей особистості в процесі навчальної діяльності. Наукові записки [Національного університету. Серія: Психологія і педагогіка. 2010. Вип. 14. С. 3-10.
- 24.Мамчур Л. Особливості творення і сприймання мовлення як психолінгвістичні чинники формування комунікативної компетентності особистості. Філологічний часопис. 2017. Вип. 1. С. 209-218.
- 25.Олійник В. В. Спілкування як комунікативний феномен: соціально-психологічні аспекти /Вісник Національного університету оборони України. 2013. Вип. 2. С. 266-269.

26. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : навч. посібник .Л. Е.. Орбан-Лембрик– К., 2005. 448 с.
27. Палій А. Когнітивні стилі як детермінанти формування особистісних рис. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. 2011. Вип. 16(2). С. 58-65.
28. Палій А.А. Когнітивно-стильові детермінанти індивідуальності. Проблеми сучасної психології : збірник наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2011. № 11. С. 584–595
29. Пилявець Н. І., Потапчук Є.М. Сучасні підходи до визначення поняття «когнітивний стиль особистості». Габітус : наук. журн. Причорномор. н.д. ін.-т. економіки та інновацій. Одеса, 2021. Вип. 26 С. 117-121.
30. Попова М. Значущість когнітивних стилів для різних сфер професійної діяльності. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». 2019. №. 46. С. 308–326.
31. Попова М. І. Теоретична модель когнітивного стилю як чинника професійної компетентності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. 2012. Вип. 2(1). С. 469-476.
32. Портяна О. В. Теоретико-методологічні засади дослідження когнітивних стилів. Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 29. С. 549-560.
33. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. — 2-ге вид., перероб. і допов. — Х. : НФаУ, 2018. 140 с.
34. Пушкар О. А. Наукові підходи до визначення поняття «когнітивний стиль особистості». Наукові перспективи. 2023. № 12 (42). С. 905–917.

- 35.Пушкар О.А. Прояв когнітивних стилів у підлітковому віці. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/248/6759/15193-1> (дата звернення:10.09.2025)
- 36.Синишина В.М. Вплив когнітивно-стильових характеристик пізнавальної сфери на життєздатність особистості. Наукові перспективи. 2022. № 10 (28). С. 395–409.
- 37.Слободянюк Т. Взаємодія мислення і мовлення у контексті цілісної мовленнєво-мисленнєвої активності студентів мистецького напрямку. 2022. Вип. 2. С. 159-164.
- 38.Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ : Марич, 2009. 232
- 39.Тьор Л.В. Психологічні особливості впливу когнітивного стилю на пізнавальну діяльність особистості юнацького віку. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць. 2024. № 2(64). С. 222–234.
- 40.Філоненко М.М. Психологія спілкування. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.
- 41.Чеботарьова А.І. Зміст поняття «когнітивний стиль» у психологічній науці. Наука і Освіта. Одеса :ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2010. № 10. С. 35–37
- 42.Швець Д. В. Поленезалежність як характеристика життєдіяльності поліцейських. Право і безпека. 2021. № 3 (82). С. 219–230.
- 43.Шишкіна Х.Ю. Інформаційна позиція як чинник соціально-психологічної зрілості студентів: дис.на здобуття наук. ступеня канд. психологічних наук. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. 196 с.

- 44.Янковська В. В. Когнітивний стиль як підхід до репрезентації картини світу індивіда. Вісник Житомирського педагогічного університету. 2001. № 8. С. 190–194.
- 45.Gardner, R. W. Cognitive Style in Categorizing Behavior. *Journal of Personality*, 22, 1953. P.214-233.
- 46.Klein, G. S. The personal world through perception. Chapter XII in Blake., R. and Ramsey, G. (Eds.) *Perception: an approach to personality*. New York: The Ronald Press Co., 1951.
- 47.Spitzberg, B. H., & Cupach, W. R. *Interpersonal Communication Competence*. Beverly Hills, CA: Sage. 1984.
- 48.Witkin, H.A (1964), *Origins of cognitive style*. CScheerer (Ed). *Cognition: Theory, research, promise*. New York: Harper & Row. 1954.